

11728-1
XIII 37

2655 6 VII 5/2

УЛУС ТЫЛЧЭ ЙЭДА ЛЭКШЭ СЫЛНЭ МУТАН ЖУРНАЛ

Пычкэмыш гыч волгыдышко
Совэт корно нангайа,
Йорлын илмым, түрлө йөсым
Комун илыш пытара.

Шэмэр-йорло, ончык ончо:
Илыш корнэт рашэмэш
Шэнтгак, лүдын, тый ит чакнэ:
Шэмэр калык—кугу вий!..



№ 1.

1928 ий, НОЙЛБР.

ТИДЭ НОМЫРЭШ МО САВЫКТАЛДЫН?

Ластык.

1. Тыныш Осып.—Шонгымат мондэн огыт ул (Ойлымаш) 3
 2. Митьурин Йатман—Вэрочкин. (Ойлымаш) . 10
 3. Агап Корий—Сарын пөлөкшө. (Ойлымаш) . 16
 4. А. П. Лебедев—Чачий. (Ойлымаш). 18
 5. Н. Мухин—Чодыраштэ. (Почэла мут) 21
 6. Сидыр Йэпрэм—Тушман. (Ойлымаш) 22
 7. П. Китнимарин—Ватэ. (Ойлымаш) 25
 8. Н. Николайэв—Шужэн ийыштэ. (Ойлымаш) 30
 9. Никон Игнатъэв—Радио мацак. Потъикя шайа (Кырык марэ йыл) 34
 10. Тыныш—Күтүзө Когой (пиэс) 37
 11. Тушто - влак. 40
 12. Муро - влак 43
 13. М. М. Иванов — Трактыр дэн куралмаш. (Почэла мут) 44
 14. П. Эчу—Йочан шонымашыжэ. (Почэла мут). 45
 15. Н. Мухин—Покро пайрэм. (Почэла мут) . . 46
 16. Дэлэгаткын мурыжб. 46
 17. Н. Мухин—Опэр куклыш. (Мыскара почэла мут) 47
-

Мар. ж.

1-1

Пүтынъ туньасэ шэмэр, иктыш ушныза!

Чу-11

Гос. Публичн. Б-ка
1929.
Об. экз. Лнгр.

У В И Й

Тылзэ йыда лэкшэ, сылнэ мутан,
==== сүрэтан журнал. ====

№ 1.

НОЯБР
1928 ий.

№ 1.



Напечатано в
Первой ти-
пографии
Мароб-
издата
1928.

Шонгымат мондэн огыт ул.

(Рушла гыч кэлыштармэ).

1.

Ваштар-сола дэч кум мэнгэ өрдыжыштө йал-озанлык арчэл „Пэ-лэдыш“ уло. Тушто 75 йэн ушнэн, озанлык пашам пырля ыштэн илат. Арчэллан тэний 5 ий тэмын. Кө ок шинчэ гын кызыт тудо арчэлым? Йырым-йыр 50 мэнгэ коклам шинчыдымэ йэнгым иктымат от му дыр.

Көн уржажэ дэсачинлан 100 пуд шочэш?— Садэ арчэлын. Көн ушкалжэ кэчылан вэдра шөрым пуа?— Арчэлынак. Кэч мом ончалат гынат, арчэлын пашажэ түрлө гычын эрэ ончык кайэн шога. Кодшо ий арчэл тракторым налын. Имнэ олмэш тракторым кичкэн улыт. Плугымат, тырмамат шупшэш, чодра гыч пум, пөрньам шупшыкта, кылдам шийэш. Мом, мом ок ыштэ гын? Кэчэ гут тудын гына йүкшо тп...тп...тр.р.р. йырым йыр шэргылтэш.

Тачэ арчэлыштэ илышэ - влак ала мом пэш сүргат. Пөрт көргым эрыктат, мушкыт, ўштыт. Пырдыжэш түрлө сүрэтым пыжыктэн улыт: эн покшэлнэ Ленинын, воктэнжэ кок могырым Калинин дэн Рыковын патрэтышт. Патрэт йыр нур-олыкысо пэлэдыш дэн вуй - шүдыш штымэ.

Арчэл-вуй Макар Чузай иктылан вэсылан ончыктылэш.

— „Кушко кайыш мэканьык Кабри?“

— „Кабри клубышто радио воштырым виктара. Молан күлэш мо?“

— „Ўжын тол. Тачэ трактыр дэн Ваштар-солаш мийэн толжо. Тужэчын уна-влакым кондыжо.“

— Йөра, каласэм,—манын, кляш гай ош ўпан ўдыр кыдыр-годыр лэктын куржо.

Чопай кува пэш шонгэмын. Пылышыжэ мүндүрч ок кол. Макар Чузай дэк лишкыжак мийэн, йодэш: „Мом олышыч?“ Макар Чузай каласымыжым шонго кувалан пылышышкыжак кычкырэн угыч каласа.

— „Ой, пэш йөра,“—манэш кува: „унам ўжмө сай; ўжаш күлэш. Мэмнан пайрэмышкына нунат толышт. Агырном дэн тунуктышо мэмнан илышым ончык колдаш шуко полшэн улыт.“

— „Ала тыйынат иктаж көм ўжшашэт уло?“— йодэш Макар Чузай.

— „Улаш уло да, ала үжыда?“

— „Кө тугай?“

— „Кугу Микалэ кугыза.“

— „Тудо пэш шонго; кандашлу вич ийаш кугызам кушко шупшкэдэт?“

— „Шонго гын, кумылжо самырык. Мэмнан сай илымынам тудат ужын кодшо“.

— „Йөра, ок мэшайэ, кугу Микалымат үжыктэна.

Кас вэлэш „Пэлэдыш“ арчэл шкэнжым пайрамлан йамдылэн шукта. Урэм, кудовэчэ үштын шындымэ. Йэн-влак, мочаш могырыштым мушкын, ош тугыр-йолашым чийэн улыт.

Кэчэ шичмэ жапыштэ мүндүрно корнышто пурак түргыж гыч койаш тўнгалэ. Шукат ыш лий, трактыр мөнгэш пөртылмэ йүк т.р.р.р. шокташ тўнгалэ. Трактыр йүкым колын, иктаж 20 йэн нурышко уна ваш лийаш лэктэш. Икшывэ ончык куржыт.

— „Кавиш! Мыньарын улыт, палэт?“

— „Айста шотлэна, кө пала!“

— „Трактыр шэнгэч тырантас толэш!“

— „Шойыштат! Кушто тырантасым ужынат?“

— „Уна-а!.. Пурак лонгаштэ шэмын койэш!“

— „Э-э!.. Мыйат ужам, чынак тырантас улмаш!“

Икшывэ тўшка трактыр дэк лийшэмыт. Лўшкат, сўргат, тырантас, трактыр шэнгэк пижаш төчат. Кугу йэн тўшка дэк мийэн шуымэк, трактыр шогалэш.

Трактырыштэ агроном дэн кугу Микалэ кугыза, тырантасыштэ йалсовэт вуйлатышэ дэн тунуктышо шинчат.

— „Тынарэ вэлэ улыда мо?“—йодэш Макар Чузай.

— „Кызытэш тынарэ вэлэ. Изиш варарак адак иктаж 20 йэн толаш лийыч“—манэш йал совет вуйлатышэ.

Уна-влак волэн, „Пэлэдыш“ йал могырыш пырля ошкылыт. Ваш-ваш иктэ-вэсэ дэн кидым кучат, саламым каласат, түрлым кутырэн кайат.

Кугу Микалат трактыр гыч волаш кэчкыжын кыньэл шогалэш. Тудым ужын, 10 йэн нарэ ик йүк дэн кычкыралыт: „Шинчэ, шинчэ, кугызай!.. Могай тыйын ошкылмаш? Ожно йолын коштмэтат сита.“ Шонгылан волашыжэ эркым огыт пу, трактыр ораваш мөнгө волтэн шындат.

Йалыш шумэкэ, чылан рўжгэн клубыш пурат. Пэл сагат жапыштэ клубыш чумыр арчэлысэ йэн-влак погынат.

— „Эрла мэмнан арчэл почылтмылан 5 ий тэмэш. Эрла „Пэлэдышын“ кугу пайрамжэ. Тачэ мэ тыжакын эрласэ пайрам ваш лийаш погынен улна,“—Макар Чузай кутыраш тўнгалэш. Погынымаш үстэл төрыш Микалэ кугызамат пургтэн шындат. Түрлым кутырат. Макар Чузай—арчэл паша 5 ий годсэк вийнэн шогымым, агроном—йал-озанлык пашам шанчэ шот дэн колдымашын пайдажым, туныктышо—Со-

вэт власть дэн комунист партийын йорло йэнган полшымыштым ын-
ландарат. Тугэ кутырмо коклаштэ Ваштар - сола гыч толшо адак ик
түшка уна пурэн шогалыт.

Кутарэн ситарымэкэ кочкыт, йўыт, вара түрлө модыш-койдарчы-
кым ыштат, мурат, куштат.

Кугу Микалэ ончэн өрын шинча. Чылан куанымым ужын, туды-
нат кумылжо ок чытэ, тудат шонго вуйжо дэн кушташ лэктэш.



Көн куштымыжо ок шу гын, посна пүлэмыштэ радиом колыш-
тыт. Моско гыч түнья ўмбалнысэ түрлө увэр радио гоч шокта.

Йатыр жап эрта. Кугурак-влак малаш кайаш шаланат, ырвэзэ-
влак агутан мурмэшкэ мурмо, куштымым огыт чарнэ.

11.

Эр... Кэчэ пэш мотор. Йүдым йүр мландым сайын нөртэн кайэн. Пурак укэ. Лувыс кошкымэкэ арчэл-йэнг, йўын-кочкын нурыш лэкташ тарванат. Уна-влак пырля улыт. Микалэ кугызат тойам тойалэн дэктэш. Кок йэнг, пулыкш гыч кучэн, шонгым трактырыш кўзыктэн шындат.

— „Тау, эргым-влак, шонгымат мондэн ода ул“—Микалэ кугыза пэлэшта.

Макар Чузай трактырыш күзэн шогалэш.—„Йолдаш-влак! Вич ий коклаштэ мэмнан илышна пэш ончык тошкалын. Арчэл почмына годым вольыкна нымолан йөрдымб ыльыч. Вич шүкшү, пэлэ колшо ушкална, колья гай кум имньына, коло шорыкна ыльэ. Ушкална ик корка чоло шөрым пуа ыльэ, имньына 20 пуд лэч нэлэ опытым шупшын сэнэн ок кэрт ыльэ. Кызыт, тошто урлык вольыкым йомдарэн, у урлыкым ашнэна.

Вич ий годсэк лучко ушкалыш, 10 имньыш, 100 шорыкыш шуын улна. Ушкална вэдра шөрым пуа, имньына 40 п. опытым сэнга. Палгалымэ уна-влак! Шойакым ом каласэ! Вольык шинчада ончылно. Тачэ лўмын альэ йоткэ күтүшкө ыжна колдо. Ончыза шкэндан шинчада дэн!“

Уна дэн арчэл йэнг кашак виталашкэ шаланыл пытат.

Микалэ кугыза ончэн öрын эрдыжым роп да роп пэрэн шога. Чопай кувам ужын, кид гычшэ кучэн, кугу шэм ушкал дэк намийа.

— „Ай, ушкалжэ могай!.. витлэ пуд лийэш... Водаржэ могай кугу!.. вуйжо гайэ... Ожно тыгай ушкалым вакш Пөдыр ашна ыльэ... Ай, прэзыжым ашнаш налашт!“

Чопай кува ойлымыжым ок кол гынат: „Пэш сай, пэш мотор,“ манын шогылдэш.

Кугу Микалэ Чопай кувам ок кодо. Ик ушкал дэч вэс ушкал дэк намийэн шогалта. Вита оралдым ончэн савырнэн öрын вуйжым рўзалта. Öрдэ вэржэ укэ: вита йонго, волгыдо, ару. Вольык йол йымалнэ тэрысым от уж.

Умбакежэ имнэ виташкэ пурат. Туштат тугак волгыдо, йонго, ару. Кугу Микалын, куанымэ дэн, кумылжо тодылтэш. Чытэн ок кэрт, козыраншэ шонго кидшэ дэн шинча-вүдым ўштыл колда. Кузэ ок куанэ? Ончылныжо кугу ракш ожо, йолжо дэн тавэн, койдарэн шога. Йэнгым ужын писэ шынчаж дэн ончалэш, нэрым шаралтэн талэ йүк дэн шинчалэш. Шонго чытэн ок кэрт: ожым шэнгэчшэ „лоч“ пэралта. Ожо шуршо гай öрдыжыш төршталтэн, шонго вэлкэ вуйжо дэн савырнэн шогалэш.

— „Кужу ўмырыштэм шуко имньым кучылтынам, тыгай имньым кучаш ыш вэрэшт... Имнэ огыл, шуршо,“ — манын, Микалэ кугыза вита гыч лэктэш.

Волькым ончэн пытармэкэ йын түшка нурышко кайаш тарванат. Микалэ кугызам адакат трактырыш күзыктэн шындат.



Тудо шинчаж дэн йэн кашакыштэ ала көм кычалэш.

— „Көм кычалат, чачай?—“*) йодэш ик ырвээ.

— „Чопай кува кушто? Тудымат шындышаш ыльз,“—шонго пэлэшта.

— „Тыштэ!—манын, кыльаш гай ош ўпан ўдыр кычкыралэш.

Чопай кувадат трактыр дэк намийэн, шонго воктэн күзыктэн шындат.

Кэчэ күшнө модэш вэлэ. Тури чарныдэ мура. Коч көнат көргыжлан куштулгын, ласкан чучэш. Модмо, воштылмо вэл шуэш. Икшывэ түшка төрштыл, төрштыл ончыч куржыт. Кугурак - влак воштылалын кутырэн, ошкылыт. Шонго Микалэ Чопай кувалан чарныдэ ала мом ойла.

*) Кочай.

Уржа пасуш шуыт. Шогалыт. Уржа пырдыж гай талэ. Томым шындэн. Арньа, кок арньа⁸ гыч түрэдаш йөра. Толшо йэн ваштарэш уржа вуйжым сава. Тэнгыз үмбалнысэ вүд - он гай койын, мөнгэш ончыч мардэж дэн лупшалт шога.

Адак, трактырыш алмаштэн күзэн шогалын, йэн-влак түрлө мутым ольат. Агроном—шуко пасум ыштымын пайдажым, туныктышо—пашам ушнэн ыштымын сайыжым ынгандарэн пуат.

— „Түгэ күлэш, түгэ сай,“ маншыла койын, ваштарэшышт уржа вуйжым савэн шога. Микалэ кугыза уржа воктэкак мийэн шогалэш. Уржа вуйым күрлын, пырчыжым кид копашыжэ сүвызэн, иктын - иктын шотлаш тўналэш. Нылнэ шымытыш шукта, шотлэн ок пытарэ. Копа гыч копаш уржам пуалын йоктара. Ыльчык пытымэкэ, йандар уржам умшашкыжэ пышта да шүшө пўжө дэн мугультата. Вара күкшака вэрыш шогалын, нурым уржа пасу гоч ончалэш. Түрлө шурно шинчалан тэнгыз вүдла койын шогат. Индэш пасу индэш тўсын койэш.

— „Дэсатин мландэ гыч 25 копна уржам түрэд налын шогэна“—Макар Чузай мангыч шокта.

— „Тидым чыла мэ шкэ вийна дэн ыштэн улына,“—Макар Чузай, кидшэ дэн шурным ончыктэн, кычкыралэш: „Йумо полшымылан мэ огына иньанэ“.

Уржа пасу гыч клэвыр пасуш ошкылыт. Тушто шудо каван шүдырла койын шогат. Вара шүльө пасу, вара парэнгэ пасу. Адакат шолгат, адакат мутым ойлат.

Микалэ кугыза парэнгэ пасулан өрын;

— „Парэнгылан пакча ок ситэ мо?“—шоналта.

— „Парэнгэ почэш шүльө пэш сайын шочэш“—агрономын ольымыжо шокта.

— „Чыла пашам кнага почэш ыштынэшт ала мо. Ожно кнага лэч посна илэн улна гынат, киндым кочдэ илэн онал“,—шонго шоналта.

— „Кызыт тошто сэмын илаш ок лий. Ожно калык шагал, мландэ шуко улмаш. Ик мландыштэ киндэ шочмым чарна гын, тудым кудалтэн, чодрам куклэн, вэс мландэш ўдаш лийэш улмаш. Кызыт калык шуко тўлэн. Куклышаш чодра пытэн. У мландэ укэ. Ўдымө мландэ йавыгэн. Садылан лийын мландэ пашам у корно дэн колтыман, кум пасум кудалтэн, шуко пасум ышташ күлэш“, — манын агроном чарна.

Шонго Микалэ тыгэ ольымылан нymo шоналдашат өрэш.

Тудо кэчын Микалэ кугыза түрлым ужын коштэш. Купым коштэн, олыкышко савырэн улыт. Ожно тужак пижшэ ушкалым кандра дэн шупшын луктыт улмаш.

Кок дэсатин мландыштэ сад лүшкэн шога. Пакчаштэ ковышта чытара вэлэ.

„Пэлэдыш“ йалыш пөртылмэк, Микалэ кугыза адак уждымым ужэш. Трактыр машинлан түрлө пашам ыштыктэн ончыктат. Оравам

трактырэш пижыктат, вара орава талаш тич йэн шинчэш. Трактыр тудым нымошат ок шотло: имнэ дэн поктэн от шу. Плугым трактыр вэлэн пыжыктат. Плуг модэш вэлэ: каж вэлэн кажым лупшал-лупшал гына пышта.

— „Тидэ йумо пүйрымө машин огыл, ийа пүйрымө... йумын кна-гаштэ тыгай тарвылдыш возалтын огыл,“—шонго Микалэ шоналта.

— „Ончыкшо пашаштэ айдэмэ ындралтмэ пыта. Чыла пашам машин үмбак шуат. Кызытат шуко түрлө машин уло. Ик машин ыш-кэдшак түрэдэш, кылдам пидэш, шийэш, пуалта, мэшакаш опта, мэ-шакым кылдэн луктын шуа. Тугай машин Амэриказытэ йатыр уло. Кызытрак мэмнан дэнат лэкташ тунгалын,“—агроном ынгландара.

Вара пу йыгымэ машиным пыжыктат. Адакат, пурак вэлэ түр-галтэш, сорымым гына нумал ситарэ.

— „Тьпу!“—өрмыж дэн шонго шүвалэш: „Чынак тидэ туньаштэ айдэмэ вуй лийын ала мо?“

— „Эй, уна-влак, кочкаш йүаш толза!“—Макар Чузай үжын коштэш.

Пөрт воктэнэ, кугу пистэ йүмалнэ, үстэл-влак ош выньэр дэн лэ-вэдмэ шогат. Үстэмбал тич түрлө кочыш... шовашыштэ пүрө... Йэн влак кочкыт, йүт...

— „Эргым, уныкам-влак!“—кычкара шонго Микалэ; „Колмэмат ок шу... Ай, угыч шочашэт; ай, угыч самырык лийашэт!“.

— „Кызыт шонгымат самырыкым ыштэнат кэртыт. Москошто ту-гай доктыр уло. Тушко кайашэт вэрэштэш,“—туныктышо койдара.

— „Ай, лийшаш огылым ойлэт,“—ок иньанэ шонго: „Колашак вэрэштэш... Колыма гыч углаш ок лий... Уныкам-влак! Колэм гынат, вэс туньашкэ мыйланэм увэртарэн шогыза... Шинчэн шогымэм шуэш. Тэ галэ улыда, йодмэм шуктэн кэртыда.“

Митьурин Йатман.

ВЭЧОРКИН.

Иүд. Карай йалыштэ кут угылан пөртыштө кок пүлэмыштыжат лампэ тул койэш. Шукэртэ огыл тушто „волостное правление“ ыльэ. Кызытшэ тушто мо улмыжым раш ольэн пуаш огэш лий. Сэльсовэтшат туштак, калык погат тыжакак погына, фронт лийшэмат — салтак-влак илаш тўнгалыч.

Жап пэл йүд дэч вара кок шагатыш лийшэмэш. Пырдыжыштэ кэчышэ сагат кок кана пэралта. Кир олмэш сакалдымэ кок пэл кэрмыч йужгура вэлэ үлүкыла вола. Пөртыштө, тўтыра гай симсэ тамака шикш шиштара. Ожнысо тийэкын изи пүлэмыштэ тэлэпон йынгыр йангыра, вара күжгү йүк писын, раш шэм тэлэпон пучыш ойла. Тэлэпон дэн ойлэн чарнымэк, ик красноармэйс, кыдэш изи кагаз лаштыкым кучэн, вэсь пүлэмыш куржэш. Кажнэ 10 — 15 минут йыда тыгэ тэлэпон йынгыр йүк шокта, вара рўданшэ күжгү йын йүк... адак садэ красноармэйс, кагазым кидэш кучэн, вэс пүлэмыш куржэш. Тыгэ пронт гыч штабыш увэртарэн шолгат.

Вэс пүлэмыштыжэ тулэчэт шикшан. Пөрт покшэлнэ үстэл. Үстэл йыр онгышт дэн кумук энэртэн кум красноармэйс картэш карандаш дэн изи гына точкым шындылыт. Вэсь красноармэйс посна окна воктэн изи лампэ дэн сирэн шинча.

Йүдым малыдэ, чыланат рок сынан улут. Шинчаштат йөсын ончалэш. Красноармэйс-влак картышкэ ончалытат, адакат иктышт-вэсыштым ончалыт. Коклан күчүкын пэлэштат.

Тымык йүдым, йужым кок могырыш шэлын колтэн пушко йүк мўгўралыэ. Нэрэн шинчышэ красноармэйс-влак өрын кыньэл шогалыч.

— „Пронт дэн кутырэн ончышаш: главком тушто дыр“, — ик руш красноармэйс манэш. Вэс пүлэмыштэ тэлэпон йынгыр шинчыр гыч сўсўрнэн кайшэ пий сэмын, талын кум кана: р-р-р, р-р-р, р-р-р! шоктыш. Тэлэпон пучым писын пылышэш налын колыштэш. Изиш лиймэкэ ышкэжэ: „тугэ, тугэ, йөра“, манын, писын пучым сакалдэн, мөнгэш шкэ пүлэмышкыжэ кайа. Картшым ончалын, Карай йал гыч изиш өрдыжэш карандаш дэн палым штыш, вара кычкыральэ: „чыла докумэнтым, пэчэтым содор йашлыкыш погэн оптыза!“ Картшым шкэ сумкашкыжэ пыштыш. Красноармэйс-влак уло кагазым, моложымат писын погаш тўнгалыч.

Кэрмыч киран шагатэт адакат рўданшэ йўкшө дэн кум кана чаргыжгыч шоктыщ.

Лу минут коклаштэ, — малышэ марий йалышкэ иктаж лу сўйан икканаштэ толын пурмыла шокта, тугэ сургалташ тўнгальэ. Урэм тич калык: имньэшкыжэ кудалыштэш, йолэшкыжэ куршталэш, орава йўкат шокта.

Тыштэ - тушто командир - влак йўк шокта. Пий опта, вольык ломыжэш...

* * *

Эрдэн, кэчэ лэкмэ лэч ожно, пушка, пулэмэт, пычал йўк озырка-нэн йалышкыла лийшэмэш.

Сэльсовэт прэдсэдачыл кыньэлын, йалысэ комунист - влак дэк куршталэш. Мом ышташ? Куш кайаш? Бэлогвардэйс - влак толыт гын, сайымак огыт кондо.

Карайсэ комунист - влакат кудыжо Йошкар армий дэн чакнат, йужыжо чодыраш партизан отрядыш шылыт.

Кэчывал лийышан ошо - влак йал дэкэ чакланат. Йал шэнгэлнэ изи корэмыштэ ик тўшка йошкар - влак возын улыт. Нуно ошо - влакым йалыш огыт пурто. Вуйштым нёлдалын шокшо пулям ошо ўмбак шўвал - шўвал колтат. Ошо - влакат пэш талэ тулым кышкат. Йалыштэ окнам пуля шўткалэн пытарэн, йал ўмбала, урэмэш шорапнэль пудэштылэш, йол тошкалдыш йыда колшо кийа, сусыргышо влак кугыргыл килдыт.

Йал мучашыштэ пэш талын: „Ур-ра, урра-а“ кычкырэн ошо-влак йошкаргым поклат. Красноармэйс - влак ошо - влак дэн кучэдал чакнат. Ошо - влакшэ ўвўра нарэ койын толыт. Шкэныштын шўргышт йалт пурак, шинча ошышт дэнэ пўшт вэлэ ошын койыт. Йошкар - влак йал гоч чодыраш чакнат. Ошо - влак йалыш чыланат йанлыкка кычкырэн пурэн кайышт. Куго вўд агурэш капланэн, кок вэкыла шарлымыла, йошкар почэш йал коч лупшалтыч. Шылын шуктудымо красноармэйс-влакым ошо - влак пөрт гыч, сарай гыч шўдўрэн - шўдўрэн луктыт. Йыр йырлэн, волостной правлэнийыш нангайт. Йал мучашыштэ идымысэ олым каванэш шарапнэль шаланэн, тул пижын. Лудо шикш кўшкыла шуйакатан пөрдын куча.

Кас. Пөрт йыда тачэ лу - лучко ош салтак - влакым вэрэмдэныт. Кажнэ кудан озан кок - кум вольык шўшкўлалтын. Тачэ ош армий Карай солам сэнэн налмыжлан куанэн пайрэмым шта. Опитсэр - влак ковыран чийэныт, поп пөртэш кастэн пэгынэн, орышо сэмын койышланэн шинчат. Йалысэ ўй, мўй, муно, — чылажат тачэ тышкэ погынэн. Ўстэмбалнэ, шэргакан арака атэ коклаштэ, Карай солаш йоктарымэ самогонат чэтвырт дэн шинчылтэш. Изи атэ коклаштэ чэтвырт атэ кугу каванла вэлэ койэш. Опитсэр - влак коклаштэ ковыран чийэн кок поп ўдўр, кэвыт озан ўдўржө, кўжгө кашка гай ватэ, моло ўдўрамашат, койшланэн, шырнэн воштыл шинчылдыт. Ўстэл төрыштө кок



Александр Шорин

Копия издана в 1925 году в Москве. Издательство "Искусство".

үдүр коклаштэ, кугурак начальникишт шинча. Тудын лийшнысэ опитсэр, чаркажым нөлталын: „Мэмнан полковник, Василий Пэтрович таза лийжэ!“ манын йуын колта. Почэшыжэ чыланат „Ура-а-а“ кычырат. Сэдэ Василий Пэтровичэт пэш руштын. Шинчажэ сөсна шинчала вэлэ ончалэш.

— „Кармонь шоктышым тышкэ кондыза!“ — кара.

Шэм кудур ўпан казак, кармоньым налын, кэтмыжым шуйалта. Кармонь, кугу йуыкы магыралтын, тыгыдын-тыгыдын, ковышта тўмыла шокталдаш тўнгальэ. Руштшо опитсэр, үдўрамаш-влакат, кө кузэ кэртэш, тёрштылыт. Шодо логарышт дэн, кычака йуьк дэн мураш төчэн кагыргылыт. Куштымо-куштымо огыл, муро тэптэрат укэ, ир йанлыкла орэн, түлэн шолгат.

Вэчоркин—Василий Пэтровичын памилыжэ тугайэ—ожно марий үдўрмыт дэн коштмыжым шарнэн: „Марий үдўрым тышкэ кондыза!“ манын онгырэшла. Пэлэнысэ руш үдўржым пусагышкыла талын шўкал колтыш. Тудужо: „Вася! Молан тугэ ыштылат?“ манэш.

— Йажарр! Мый дэчэм ойрльо! — Вэчоркин тавалта.

Изиш лиймэкэ, кок бэлогвардэйс салтак-влак ик марий үдўрым шўдўрэн вүдэн кондат. Удырын ўп шала, шинча лўдшө мэраңла ончылтэш. Вэчоркин тудым руалтэн кучэн „айда кушто!“ манын савыркала. Марий үдўр куштумо огыл, вэр гычат лўдмыж дэн тарванэн ок кэрт. Пирэ сэмын руалтэн, Вэчоркин удырым вэс пўлэмыш нангайыш. Тидым ужын молыжат мужурын-мужурын шэлын, кө кужак лийын, тужак йонланышт.



Волгыжшаш вэлэш Вэчоркин йуынын чарнэн, шкэ пашажым штэн пытарнэжэ. Эр кэчэ лэкшаш ваштарэш, Волостной правлэньэ гыч, плэныш вэрэштшэ красноармэйс-влакым чумурэн шогалтэныт. Йырым йыржэ, Вэчоркин гайак руштшо, казак-влак йырлэн шогалыныт. Ик йолаш дэнэ, йужужын тугуржат укэ-чарамэт, ик ой пэлэштыдэ красноармэйс-влак, кү гай пэнгыдын шолгат... Могай ой күлэш? Чылажат

палэ огыл мо? Чылажланат ик мучаш... Йал шэнгэк, нөлпэрыш нынгайэн шогалтат. Ик вичкыж, күзө гай писэ „пли!“ — шоктымо дэнэ 27 самырык красноармэйс - влак, йөрлын кайышт. Пычал йук гына, нөлпэр воктэн, мүндүрк - мүндүрк мугыралт кайыш.

* „ “

Эрлашым уло йөрал пөрийэн - влакым ош армийыш погаш увэртармэ кагаз капка ончыл йыда кэчылда. Йал - совет вуйлатышэ Микай ош салтак - влак дэн пөрт йыда самырык - влакым кычал коштыт. Вэчоркин шотлымо почэш 80 йынг нарэ погынышаш. Шүдымашкэ ик йынат толын огыл. Чыланат шылын улыт.

Вэчоркин, кок адйутантшым налын, Карай сола урэм воктэн Чорай кугузаж дэкэ ошкэда. Кө тудо тугай Вэчоркин, Василий Пэтрович? Молан тудо Чорай кугуза дэк кайа?

Вэчоркин тидэ йал марийак. Тидэ йалэш шочын, тыжакак, модын курштал коштын, кушкын. Варажэ туныктышылан тунэм лэктын. Ньэмыч дэн руш кугужа сарым тарватымэкэ армийыш кайыш. Тылэч вара Вэчоркин шочмо йалышкыжэ толын огыл. Тэвэ кызыт гына шкэ полкшо дэн шочмо - кушмо йалышкыжэ толын. Чорай кугузаж дэкат мийэн толаш күлэш. Ошнысо, изи годемсо тий - вуйан Васли Чорай кугузаж дэк, ковыра вургэм дэн койшланэн, толын пура.

„Ой, кува, адакат молан ош салтак толэш?..“

Чорай кугуза куваж дэн, Вэчоркиным палыдэ, лүдын чытырэн шинчат.

— „Здравствуй дядя! Кушто брат Миклай“ — манэш.

— Брат Миклай?... Тыйжэ кө улат вара! — лүдын Чорай йодэш.

— „Э-э Васлий от ул мо вара?“ — шонго кува лишкыжэ мийа.

— „Давайте мыйлам чэтырть самогона, да муным шолто! Укэ гын, Миклайэтым кучэна гын, пуштына!.. Куш Миклай шылын?“

Чорай кугуза лүдмыж дэн ала кужэч самогоным муун толэш. Шонго кува муным шолташ кычал коштэш.

Вэчоркин, адйутантшым омасаш шогалтэн, чэтивэрт гыч аракам йоктарэн йуаш тунгалэш. Йуын рушташ тунгалмэ годемжо, Миклай толын пура:

— „Э-а тый, бэлогвардэйс, йынгим толэн коштат?“

— А тый, дээртир, большэвиклан полшэт! — магыралтэн Вэчоркин нагайкым нөлдышт Миклай дэк мийа.

Миклайат ваштарэш мушкундым чумуртыл шолга. Шонго куважэ лүдын: „ой эргым влак, тугэ ида толашэ“, манэш. Вэчоркин шонго кувам онг гычшо омаса түрүшкыла шүкал шуа. Куатдымэ шонго кува олымбал түрэш вуйын мийэн кэрылтын аныргэн возэш.

— А тый, марий, марийм толэт? Ситыдымыжэ, лүдүктэн-лүдүктэн, шкэ армийшкэт йынгим толаш, нангайнэт! — „Да, тый не смей

разговаривать, черемисленок!“ манын, Вэчоркин дэн Миклай, кок изак-шольак, ваш пижын шогалыт. Миклай Вэчоркиным кучэн шүдүрал пышта. Адйутант-влакышт Миклайым өрдыш шупшул шуэн, Вэчоркиным кыньэлтэн шогалтат. Вэчоркин уждымашым ужын, лүмнэржым ыньэж шүктыл: „Лүйаш напгайза!“—кычкырал колта. Адйутант-влак Миклайым руалтэн кучат. Микылай нуным шуалтэн шуэн, окнашкэ төршта.

— Лови, кучыза!—манын кычкырэн кодыт.

Сырмышт дэнэ адакат тачэ бэлогвардэйс-влак йўыт. Йўын руштын чыланат Чорай Кугуза пөртэшак йөрлын возыт. Йолташыжым чумырэн, Миклай нунын үзгарыштым погэн чодрашкэ шылэш.

* * *

Корныжым сүмырэн, Колчак армий мөнгэш Сибириш чакна. Почэшыжэ Йошкар армий шүлалдыдэ покта. Ордыж гыч партизан отряд дэн Миклай, чодыра гыч лэктын-лэктын, Колчак армийым йымыштара. Колчак куат пытымыжым ужын, салтак-влакшат шылаш тўнгалыч. Колчак армий койын пуча, ўыра сэмынак йомэш.

Сибирь мучко поктэн-поктэн, Колчакым шкэнжимат Йошкар армий кучэн. Иркутск олаш Колчакшат, армийжат кошаргат.

Вэчоркин шүкшө вүргэм дэн, шужэн мўшкүр дэн кудо вэкыла нушкэш. Мўшкүр шужэн гын, илышат илыш огыл. Тошто сай илышэт, омэшэтат ындыжэ ок кой...

Ик пычкэмыш йудым Вэчоркин Карай солаш толын шуэш. Кужэч иккэчэ полкшо дэн толын пурэн, тужэчак, пич йўдым шкэтын шүкшө вургэм дэн, кўчүзө сэмын шочмо йалышкыжэ толын пурашыжэ вэрэштэ. Лўдын, шужэн пирыла койын, йал покшэлнэ шолга. Савар коч төрштэн пурэн, Чорай кугузажын вита гыч имныжым луктын, йал гыч Пўро ола вэкэ кудалэш. Эрла тушто пазар. Вэчоркин ужалаш төча. Шотым ок му. Пазарэш, имньэ ужалмашэш, Вэчоркиным палат. Суасыжэ, рушыжо, марийжэ, кажныжэ шкэ йылмыж дэн кычкырэн, вурсэн, тудым милитсийлан кучыктат.

Агап Корий.

„САРЫН ПӨЛӨКШӨ“.

Йүшто тэлэ. Дэкабр тылзэ. Кас.

Вич шагат жап. Йүштө дэнэ оралдэ пырдыж „лоч! лоч!“ шокта. Кожла үмбалнэ киндэркэ гай тылзэ волгалтэш. Коклан корно дэн кайшын тэр йүкшө „кычыр, кычыр“ шокта.

Аслан йалыштэ иктат малаш возын огыл. Ёдрамаш-влак күнчылам шүдырат. Пөрийэнгышт йыдалым штат. Мыйат изи шүкшө пөртыштө авам дэн коктын шинчэна: ава күнчылам шүдра, мый кнагам лудаш төчэм.

— „Авий, ачи кушко кайэн?“ — мый йодам.

— Ой, Кори эргым, ачат шукэртак Миклай кугыжан сарышкэ кайэн. Ужаш толмыжланат ныл ий лийэш, тый тунам изи улат ыльэ. Садлан от шинчэ. Ачат лийэш ыльэ гын, мый тыгэ ом орланэ ыльэ. Кызыт куралашат, ўдашат, вакш дэкшат эрэ шкэ коштам. Ёдрамаш йэнгым коч куштат игылтыт, мусклат. Ындэ ачатын каймыжлан чылажэ ныл ий тэнэй тэмэ...

Тыгэ мутланэн шинчымэ коклаштэ, капка ончыко тэрэшкэ толын шогальэ.

Изиш жап эртымэкэ лудо мыжэрым чийэн, сур упшым упшанын, изи өршан йэнг пөртыш пурыш.

Мыйын лишкэм толын шогальэ да, „Кидэтым пу! могай илмашэт, Корий эргым?“ маньэ.

— „Пэш сай“, маньым.

Адак изиш варарак кугу кагыр нэран, шэм пондашан руш пөртыш пурышт.

— Вот твой отец—маньэ.

„Отец“—шомакым ыжым умло. Садлан нымомат ыжым пэлэштэ. Авий чайым шындыш. Лудо мыжэр чийшэ дэн мутланаш тўнгальэ. Пэш куанэн.

— „Кори эргым, тидэ — ужат, ачат толын“—лудо мыжэр чийшым ончыктэн авам маньэ. Ачай улмым мыйын шүмэм шижэ. Изи йоча кумылэм тодылто: шортын колтышым.

— Кори эргым, ит шорт, ит шорт! Ындэ йөршын толынам,—ачай адак маньэ.

Пошкудо-влакат шижыныт: погынаш тўнгальыч. Ачайлан иктэ вэсэ кидым пуат. Ачай ойлаш тўнгальэ:, Сарыштэ ныл ий кошташ

логальэ. Йӱсыжым ындэ ойлыманат огыл. Эрдэн эрак — кум шагатланак — кыньэлат да, пэл йӱд мартэ от йарсэ... Малаш жап кок-кум шагат вэлэ логалэш. Сар годым, йӱдгэ-кэчыгэ, лавра, йӱр, лум гынат, пронтышто крэдалат. Йыр ваш пуля шӱшка: тэвэ тушко, тэвэ тышкэ логалэш шонэт.

Кочкашат парнья кутыш олым йӱршан мунар гай пэшкыдэ киндэ вэлэ тӱкна... Тудыжат йужгынам огэш лий. Тэлым утларак йӱсӱ: аршын кэлгыт лумышто куршталыктат. Почэшырак кодат гын, тупэт воктэнэ опитсэр дэн унтэр-влак пычал дэн шурат, кумык пыштэнат рэзингэ лупыш дэнат чот шэлыштыт.

Йӱштӱ жапыштэ шӱкшӱ лудо мыжэр да рожын кэм дэн коштат... Ойлымыжо лугыч ачай „крок!-крок!“ кокыралтэн шӱвал колта. — „Ой... Ой, ала мо кӱргӱ пэш корышта: онланат шӱлаш каньылэ огыл,“ — ачи ойла...

Тэнэйэ шыжым власым шкэ кидышкына нална, куго рэвольутсий лий. Мыйат Москосо пашачэ дэн пырля тӱрлӱ политсим, купэчым поктышна, кырышна. Власым поян буржуй кид гыч налмэкэ, шэмэр влас мыйым мӱнгӱ йӱршын колтыш...

Ачай ойлэн пытарыш. Пошкудо-влак ачайын ойлымым колын, тӱрлым ойлэн шинчымэкышт, мӱнгышкышт кайышт.

* * *

Жап эрта. Ачайын толмыжлан кум тылзат эртыш. Ачай ала мо пэш кокыра. Адак коклан туйо лийын возэш. „Кӱргӱ корышта, каньылэ огыл,“ манэш.

Икана кугарньан ачай Шэрнур лэкры дэк кайыш.

— Тыйым тӱрлаташ ок лий, — лэкры манын — тыланэт чакотко чэр пижын: шодэт шӱэш...

Кугэчэ арньалан ачай вакшышкат возо. Кочмымат чарнаш тӱнгальэ.

Май тылызэ. Мландэ ӱмбалнэ кэчэ йыда шаршудо посто гай ужарга. Олыклаштэ тӱрлӱ пэлэдыш пэлэдэш. Пушэнтэ-влакат ужаргат, сывын гай койын шогат.

Нурышто вольык, ужар шудым пурлалын, нуршэрэмышкэ лэкмылан куанэн коштэш. Кожлаштэ чэвэр майлан куанэн сылнын-сылнын кайык мура. Май тылызылан чыла чонан ылыжит. Ачай гына орланэн кийа. Кум кэчэ лийэш, кочкынат огыл. Йӱкшат изиш вэлэ кодын. Мутланэнат ок кэрт, энгыра вэлэ.

Кэчэ шинчаш тора очыл. Аслан марий-влак нур гычын агам штэн мӱнгышкышт толыт.

Ачай пӱртӱнчылнӱ толашэн, чумэдыл кийа. Мэ авай дэн шортын шинчэна. Ачайын йӱкшӱ чылт йомо. Ик пэл шагат гыч шинчажым карэн чумалтэн возо. Шӱлымым чарныш.

Вэс кэчываллан пошкудо-влак ачайым тойаш нангайышт. Мый шортын ончэн шогэн кодым.

А. П. Лебедев.

ЧАЧИЙ.

Чачий—күтызё Сапанын ұдыржө. Чумыраш шүргөвилшан, шара шинчан, йыштыра түвыргө ұдыр. Чачиймыт пэш йорлын илат. Ачажэ эрэ күтыштө коштэш. Аважэ шүкшү. Моло тангэш ұдыр-влакшэ пайрэм кэчын погынэн мурат, куштат, воштылыт, изи ырвэээ гай йуарланат. Чачий мөнгыштыжө йыдалым, йа иктаж мом вэсым ыштэн шинча. (Ўдыр йэн йыдал ышташ шумэнтгэ, кунам ындэ поро ласка ылыш лийэш?). Йужгынам модмаш лэкмыж годым, тудым йоча - влак воштылыт, мыскылат:

„Уна, ончыза, могай мотор кавни*) шовыржым чийэн лэктын“— манын, парньяж дэн Чачийын муш күжгү выньэр шовыржым ончыктэн, пойан Тарас эргэ койдара. Тудын почэш моло йоча-влакат „лор-р“ воштыл колтат...

Садлан Чачий пайрэм годым модмашкэ лэкмым йылт чарнэн. Тыгылай кэчынат асан коштмашыжэ укэ: эрэ шкэ пашажым вэлэ кыжгэ төрлатэн коштэш.

Моло ұдыр сэмын ош-мамык (пумага) выньэрэш порсын дэн түрлэн, погым йамдылмым Чачий омэшыжат ок уж. Мо күлэшлан эрэ йэн шинча рожым ончо. Иктаж күлэшым налат гын, кок кум пачаш шэргын, пашам ыштэн, түлө...

Йөсө, пэш йөсө Чачийлані.

Чачий түрлым шона, түрлын ойгыра. Шонымаштыжэ тунэмшэ ұдыр улмыжо ушышкыжо пурэн кайат, шүмжылан адакат йөсын чучэш. „Арам тунам мыйын тунэммэм чарышт. Тунам огыт чарэ ыльэ гын, мыйат Опанас Павыл гай иктаж кугу школыш тунэмаш пурэм ыльэ. Тудо вашкэ Йошкар-Олаштэ кугу школым пытарэн, учичыллан лэктэш-маньт...“—вуйжо дэнэ ачаж дэн аважлан өпкөла...

Ик-кана Чачий памашыш вүдлан вола. Ваштарэшыжэ учичыл ұдыр, Валэнтина Михайловна, күза.

— „Кутырэт, Чачий?“—пэлэштыш.

— „Кутырэм,“—маньэ Чачий.

— „Мо пэш пытымылэ койат, ойгырэт мо?..“

Чачий ышкэ орлыкшым, ойгыжым шинча вүдшө лэкмэш чон пытэн Валэнтина Михайловналан ойлыш.

*) Кавни—марлан каймэ годым чиймэ шовыр.

Валэнтина Микайловна чаманэ-эн колышт шогышат, „Мыйат ожно тыгайак орлыкан ылым, тунэммэ дэн гына утлышым. Тидымат иктаж кузэ утараш ок лий гын?“ шоналтыш.

— Изийэт годым тунэмынат, укэ?—Валэнтина Микайловна адак йодо.

— Кум ийат пэлэ нарырак тунэмынам, варажэ, кынчыла шўдыраш жап шуын, манын чарышт... Мый путырак тунэмнэм ыльэ, Опанас Павыл дэн Чарла кугу школышкат кайаш шонэнам ыльэ, ышт туныкто, каваршашл..

— Тугак гын, Чачий, ойгыршашэт укэ. Мый тэвэ тэнггэчэ газэтыштэ лудым: Озан рабфакыштэ марийлан вэр шуко пумо—маныт. Туш кайэт гын, шыжэ маркэ мый тыйым экзаменлан йамдылэм...“

— Ачам дэн авамжэ?..

— Ачат-ават илат. Тэвэ ачатшэ кўтымө таржым пога, адак ышкэндан погэн налмэ кикдыда уло, чодыра тора огыл,—илат! Кэнэж пашалан тыйым колтат, полшаш толат.

Чачий тыгай поро кангашлан пэш куаныш.

Тулэч вара кэчэ йэда гайак Валэнтина Михайловна Чачийым туныкташ тўнгальэ. Чачийат уло вийжэ дэнэ тунэмаш тўнгальэ.

* * *

Кэнэж эртыш, шыжат толын шуо. Тупэш котомкам сакэн, туныктышо пумо 3 тэнгэ окса дэнэ кўлэш кагазым кўсэныш чыкэн, ачаж аважым кодэн, Чачий кугу корно дэнэ Озан вэкэ ошкыльо. Тошкалмыж йэда, „пурэн кэртам гын, укэ гын, йэнг воштылтышыш ом лэк гын?“ шонэн кайа...

* * *

Шыжэ кэчэ. Тугэ гынат, кава ойар. Чодыраштэ ала могай кайык йёсын-н кычкыралэш. Адак ковыра шопкэ вичкыж мардэж почэш лышташыжым шавалтэн шога...

Корно вектэн мөдө (мучо) вуйышто шонго кўгыза Сапан вуйжым сакэн ойгырэн шинча. Йужгынам гына вуйжым нөлталын мучо вуйла коклаштэ коштшо вольык вэк ончалэш.

Умбалнэ чашкэр воктэн пундыш (омарта) ўмбалнэ, тугайак сырвэсорвэ чийшэ самырык-качэ олык коч йарымалтшэ корнышко ончэн шинча. Тидэ—Корий—Сапанын йолташ кўтызыжө...

Кэчывалат шуо. Вольык иктын-коктын возаш тўнгальыч. Шорык-влак кугу кож йўмалан чумыргэн шогальыч. Ик жаплан тўнья шыпланыш. Корийат Сапан дэк мийэн: „изиш пурлына мо, кугызай?“—маньэ.

— „Пурл-пурл! Ёрвэзэ йэнгын мўшкыржө вашкэ шужа. Киндэ калтат уна тэвыс. Мыйын ала мо нимайат кочмэм ок шу“—Сапан кугыза шыман гына пэлэштыш.

— Кугызай, мо эрэ ойгырмыла койат? Мо иктаж йонгылыш лий мо?—Корий киндэ шулшыла йодо.

— „Э-эй, Корий шольо, кызыт мыйын ойго пэш кугу. Токасэк ўдырэм укэ, ала куш йомо. Уло ўшанэмжэ тудо вэлэ ыльэ. Ышкэат, Корий шольо, ужат вэт: мыйжэ кўтым кўтэн да, йыдалым гына ыштэн кэртам. Аважэ ындэ пөрт көргыштө шогылташ вэлэ йөра. Чачий— ырвэзэ йэнг—тэвэ түрэдаш кайа, тэвэ кыраш (шийаш) кайа, эрэ роско- тым төрлата ыльэ. Ырвэзэ йэнгым паша ок чактарэ...“

— „Ачий, тыгай нужнаштэ, пычкэмыштэ илаш пэш йөсө. Тунэ- маш кўлэш... Валэнтина Михайловна гай лийшаш ыльэ, эрэ ышкэ гай йорлым волгыдыш лукташ тыршэм ыльэ“—манын олья ыльэ.

— Э-эй, мэмнан гай кўчызыжлан тугайым шонышашат укэ — манам ыльэ...

Тугай мутым колын, Корий кугун шўлалтышат, вара пэлэштыш:

— Чынак, кугызай, мыйат ныл ий вэлэ тунэм кэртым, ачий ко- лыш да чарнышым“.

— Ындэ Чачийэм ала куш йомо — манэш Сапан кугыза. — Тэвэ торговой Элэксэй,—Озангыш сатулан миймэмла ужынам,—манэш. Ола урэмыштэ ышкэж... тор... йодышт коштэш...—манын ойла манэш. Ындэ йэнгат воштылаш тўнгалэш...

— Укэ, Чачий—ушан ўдыр! Тидэ мут шойак, шонэм. Тудо пойан Элэксэйлан эрэ йорлым мыскылаш лийжэ!—шыдэшкэн Корий маньэ.

Ик жаплан ала мом шонэн шыпланэн шинчыч.

Тудо коклаштэ чодыра гыч вылт-вулт койын тошкэм орва дэн ик йэнг кудал толын шогальэ.

— „Тэ кудо йал улыда?“—йодо.

— „Шой йал гыч“—коктынат иканаштэ пэлэштэн колтышт.

— „Пэтроп Стапан кудыжо?“—адак садэ йэнг йодо.

— „Мый улам...“ орынрак Сапан пэлэштыш.

Поштальонэт ужар изи кагаз калтам Сапанлан кучыктышат, Руш-Шой вэлыш кудал колтыш.

Сапанын кид гычшэ Корий калтам налын рончэн, шолдыран гына возымым лудаш тўнгалэ:

„Поро кэчэ лийжэ, ачий-авый! Тэ мыйын „йоммэмлан“ пэш орын улыда токан? Ършашда укэ, мый тэмдан дэч кайэн осал пашашкэ возын омыл: Озанг рабфакыш тунэмаш пурэнам. Тылызылан 25 тэнгэ оксам пуат. У ийлан уналыкэш колтат. Кэнгэж пашалан полшаш мийэм. Тэлэ кочшо мый дэчэм поснат илэн кэртыда, шонэм. Адакат тунэмаш огыда колто, ожңысо гайак тунэмашым чараклэда, манын тэндан дэч шолып (йышт) кайшым, ида өпкөлө. Мыйын вэрчэм ойгыр- шашда укэ, ышкэжэ гына сайын тазан илыза. Чэвэрын!

Корийлан салам, Валэнтина Микайловналан волгыдо корныш лук- мыжлан кугу дэч кугу тау лийжэ.

Тэмдан ўдырда Ч а ч и й.“

Сапан кугызалан, ты мартэ пычкэмышалат коштшо шинчажлан волгыдын койо. Кумыл тодылалтмыж дэн чытэн кэртдэ кумык йорлын— „игэм... чомам... ший падрашэм... Күчызö игыланат тунэмаш вэр уло ужат?“— манын шортын колтыш. Вара кэнэта кыньэлын, писмам руалтэн, куваж дэкэ йалыш куржын колтыш...

Корийнат көргö тул чүкталтэ. Кэчывал йымак Озанг вэлыш ончалын— „Чарла пэдтэхникум гыч Опанас Павыл толэш гын, мыйат кэнэжым туныкташ йодам. Тидэ тэлымат кузэ гынат тунэмаш төчэм. Ала мыйат волгыдо корныш тошкал кэртам“— манын чонжо йүлэн, Сапан кугызан күсото тайылым сопкэн күзымыжым ончэн шога.

* * *

Вэс ийжым шыжым, Чарла пэдтэхникумын ик пөлөмжым чэвэр кэчэ йоштэк йолжо дэнэ волгалтара. Йоча-влак шинчаштым „пыч-пыч“ ыштэн туныктышын ойлымыжым колышт шинчат. Нунын коклаштэ туныктышын кажнэ мутшым нэлын колтышаш гай койын, Корий колышт шинча...

ЧОДРАШТЭ.

Йүштö... Молан ойгырэм?
 Ужга ок күл үмбалнэм.
 Ну, товарэм, чотрак ру,
 Йөралт кайжэ күжгү пу!
 Ну, товарэм, чотрак ру!
 Пулан вуйым тый ит пу!
 Тыгай годом—кабаржэ—
 Урс ший дэчын шэргырак:
 Шийын укэ үньаржэ,
 Руэн ок кэрт урс висак.
 Чотрак, чотрак, товарэм,
 Кожым-нулгым лупшалал!
 Мөнгö мийэт, кандарэм;—
 Ну, вийэтым ончыктал!..

Н. Мухин.

Сидыр Йэпрэм.

ТУШМАН.

(Ойлымаш)

Лыбыргэ ойар ийгэчэ. Макай-сола марий-влак шуыжыжо пасушто улыт. Йалыштэ лач шонго дэнэ изи рвэзэ-влак гына кодын улыт.

Сибирак Прокоп идымыштыжэ ала мом йуватыл коштэш. Шкэ йүдыкшө дэн ала мом ойла, адак Сэмон ватым вурса... Йүшө ала мо?

Герман сар тўналмэк Сэмон ватын марийжэ салдакыш кайыш, ик ий гыч Варлаваэ олаш тип дэн чэрланэн колыгыч шоктыш.

Тылэч вара Сэмон ватэ шкэнжым лшкыдынрак кучаш тўнальэ. Кас йэда тудын пёртыш йоча, качэ-влак погынаш тўнальыч. Пайрэм годым камандэ толэда, лүшкэн, шургэн, орэн толашэн кийат.

Сибирак Прокопын йылмэ йылдырий, ший волака гычак вүдым йоктара. Тудо шуко ужын коштын, садланак мутланашат ок аптыранэ.

Прокопын ачажат уста йэн улмаш, рвэзыж годым плотский салдак лийын коштын. Салдак гыч толмэк тудо йалыштэ „кугыжам пыньэгыланат ом шотло“, манын ойлышт коштын. Тудлан тудым Сибириш колдэныт. Рэволүтсей лиймэк мбнтгш пёртыл тольбат, нужна ий годым чэрланэн колыш. Ачажэ Сибириш каймэ годым, Прокоп ийат пэлэш кодын. Прокопым ачаж почэш «Сибирак», маныт.

Ик тэлэ коклаштэ Прокоп Сэмон ватэ дэн илыш. Сэмон ватэ мўшкыран лийэ. Мом шташ, сай пашак огыл. Прокоп тидэтым шижэш да, Сэмон ватэ дэк коштым чарна.

Шуко жапат ыш лий, Сэмон ватэ эргэ азам штыш. Тидэ увэр йал мучко шарлэн кайыш. Азан ачажат лэктэ. Илэн толын нбргб ужар шудыла эргэ аза—Ивук—сбралга. Кызыт тудо ныл ийаш лийын.

Сэмон ватэ Прокопым сутыш пуыш. Сут тидэ пашам тэргэн налын, „Ивук кугу лиймэшкэ Прокоп тылзэ вуйэш ныл тэнгэ оксам тўлыжб“, манын пунчальэ...

Тылэч вара Прокоп йўаш тўнальэ, ватыжым поктэн колдыш, ойрыш. Сэмон ватым налнэжэ ыльэ да, тудыжо ыш кбнб...

Прокоп Сэмон ватылан ик-кок тылзэ оксам тўлышат, вара чарныш. Арака йўашашлан ош алашажым ужалэн колдыш. Пытартышлан йўмб вуйжо дэн суртышкыжо шкэ тулым чыкыш. Йбра, калык шижын налын: тулжо лэваш йўмач пижын да, ик лэваш дэн вўта вэлэ йўлэн. Прокоп тидэ дэч вара утларак шкэнжым кудалтыш, шкэнжым кучэн кэртдымэ лийэ. Йўэшат, „Сэмон ватылан ушым пургэм“, манын коштэш.

Сэмон ватын пёртыштыжэ кок икшывыжэ шинчат. Ольук курчакым штыл модэш. Курчак-влакым окнаш урэм вэкыла чурийшт дэн йыгырэ—йыгырэ шогалтылэш. Ольук пэш чатка, аваж гай ош кылаш ұпан, шоптыр шинчан, тыртыш шүргөвылшан уста икшывэ.

Ивук окналан тура торэш олымбалнэ чүчмө шүртым ваш-ваш шуйэн кылтышт шинча. Тудо акаж гай огыл, шара шинчан кокпирак рвэвэ.

— Ака, мый кудвэчыш имнэ вүранлэн модаш кайэм мо?—йодо акаж жэч.

— Йбра,—шоктыш Ольук.

Ивук кудвэчыш лэктын кайыш.

Пёртышто Ольук шкэтын изиш шинчыш да, ала молан аважэ сэмын кугун шүлалтэн, курчакшым кучылтшыла муралтыш...

Кудвэчыштэ Ивук чывэ пыстыллам шүртө дэн колдышт изи мэнгэ түнэш, имнэ вүранлымыла, шуйдарэн оптэн, шкэ йүдыкшө дэн модын коштэш.

Тидэ жапыктэ Сэмон ватын пакчашкэ Сибирак Прокон пура. Чойан—чойан ончалын вүта шэнгак оралдэ воктэк толын шогалэш. Прокон айык вуйан огыл, шинчажэ пырыс шинчала чылгыжэш, коклан-коклан шыдыжым луктын, пүжым „шотыр“ шоктыкта, адак мушкындым чумырта, калитка вэкыла шинча шбржэ дэн ончэн шога. Сынжэ тэвэ ошэмэш, тэвэ какаргэн кайа, йолжо чытырмыла койэш.

Сэмон ватын пакчаштэ, вита шэнгалнэ, сад уло: олма пу, ломбо, пызлэ да мойн кушкыт. Тэмбалнэ калитка дэн полан вондо уло. Тудо полан вондышто полан кычкэ лөзагалтын гэча.

Ивукын ик модыш дэн модын шэржэ тэмэ. Тудо вэс модыш—арбуз ужалымаш—дэн модаш пакчашкэ полан кычкэ погаш калитка гыч лэктэ.

* * *

Пёртыштө Ольук ала мом шонэн шинча. Кудвэчыштэ ик жаплан шын лийэ. Ик йүкат ок шокто. Ольукын чонжылан йёсын чучэш.

Шукат ыш лий калитка дэныла нэлын, лүдын кычкырмэ йоча йүк шоктыш.

Тидэ йүкым Ольук кольо. Шүмышкыжэ ала мо толын кэрылтэ, „йурк“ чучо. Ивукым лэваш йүмалнэ ала пёрнэ пызырэн да, кычкыра манын Ольук кудвэчыш куржын лэктэ, кудвэчыштэ йыр-ваш онча, Ивук укэ. Лэваш йүмакат куржын мийа, туштат ок кой. Калитка вишак. Лүдын чытырэнак пакчашкэ лэктэ, кок могырыш ончалэ. Вүта воктэн Сибирак Прокон изи йэным түнчыгтарэн пыштэн. Ивук тарваныл гычат ок кой.

— Ой!. Ой!. Ой!.. Кэ!..—Ольук кычкырал вэл шуктыш, тудымат Прокон руалтэнат кучыш...

Кычкырмалмэ йүк шоктымэк пошкудо оза кува ала мом шижын, кудвэчыж гыч пакчаш куржын лэктэ. Чашма кокла гыч Сэмон ватын вүта шэнгалнэ йыг пызырэн кийшым ужэш, лүдмыж дэн тудат кычкыраш тўгалы:

— Ой!.. Ой!.. Мом штэт, молаң?.. крагул... крагу-ул!.. Сибирак Прокон Сэмон ватын иктывыжым пуштэш!.. Кра-агу-ул!..

Тидэ жапыштэ лачак урэм дэн милитсоньэр эртэн кайа улмаш, кычкырма йүкым колын да, кудвэчыш пурэн, пакчаш куржын лэктэ.

Чашма воктэн шонго кува чытыра, магыраш төча. Сэмон ватын пакчаштэ Прокон, уштымыла койын, шол кидшым шэнтак, пурлажым ончыкыла штэн чымэн, туншө гай шога. Йол йүмалныжэ кок икшывэ туртын бийат. Милитсоньэр наганжым шуйэн кычкыраль:

— Шого! ит курж! кайэт гын, лүйэм!..

Прокон шэнтак чакналтэн кидшым күш нөлтэн шогальэ.

Изиш лиймэкэ кок понэтэйым налын милитсоньэр Проконым олашкэ нангайыш...

Ивук дэн Ольук оролаш кок йэным шогалтыш.

Пэчэ гоч вончэн тулык икшывэ-влак колэн киймашкэ шонго кува мийа.

Ивук дэн Ольукын кидшэрыштым кучылдэш.

Шонго куван кидшүмжө Ольукын кид-шэржэ шуэракын кырым пижэш.

Тушман кок рвэвэ чоным луэтын кэртын огыл. Ольукын альэ вүржө коштэш, көргө тулжо йөрэн огыл, йүла...

Идым вэлым лыжга мардэж пуалэш. Пушэнтэ лышташ пэш чэвэр, быр-быр тарвана, мландэ үмбакэ вүрла вэлэда.

П. Китнимарин.

ВАТЭ.

... Качэ влакын ўдыр ончэн кудалыштмэ пагыт шуо. Мыйынат чон таранымыла вэлэ чучэш. Куш пураш? Көм налаш?.. Йалыштэ йоратымэмат уло, ачий ала молан ок налыктэ: „Тудым налат гын, мо-чаш илаш поктэн колтэм“—манэш. Ормаш...

Ачий маланэм Лажмарийыштэ ышкэ шонымыжым налыктынэжэ. Мый ынэм нал.

— Эргым, тыгай пойанымат от нал гын, вара могайым налнэт? Йумылан кумалшэ, калыкым кумалаш таратэн коштшын шочшыжым налаш күлэш, манэш.

Мыйжэ ынэмак нал, каласэнат төчэм: „Йэшым йоратымым нал-ман, йоратымым от нал гын, пужэн шташ ок лий. Оралтым пүжэн штат, вольыкым вашталтат: айдэмэ вольык дэн оралтэ огыл“ — манам. Ачамжэ мыйын мутэм пылышкыжат ок пыштэ. Мом ышташ?.. Кузэ лийман?..

Йоратымэ дэк мийэтат, тудыжын шинчажак: „ындэ мыйым от нал, мыйым мондышыч“, манын өпкөлэн ончалэш...

Укэ ачий мутым колыштдэ ыш лий. Тудо мыланэм ышкэ шонымыжымак налын пуыш. Йалысэ йолташым кудалташ пэрныш.

* * *

Петро пагытыштэ мый ватан лийым. Ала молан ватэм чонэмлан ок кэлшэ. Кумыл эрзак тупуй коштэш. Пасуш лэктат уржажат вуйжым савэн: „тэндан улына“, манын куандарат. Пасуш лэктэ чонжат ок түсьё. Мөнгыш толатат ватэ йача: „Тый адак, ала куш коштат?“ манэш. Ырвэээ-влак погынымаш лэктатат— „тый мотор-влак дэкэ коштынат“ — манэш. Тудо мыйым тошто пойан йўла шотдэн эрэ пөртыштө кийыктэн, нимом уждэ-колдэ, ангыртэн, йумылан кумалмэ шот дэнэ ашнынэжэ. Тидэ шотышто, мом штыман?.. Көм титаклыман?.. Тиштэ, тошто шот-дэнэ, ача кумыл колыштмым титаклыман. Мом ыштэт?.. Ок лий ындэ... Йалысэ чэвэрэмат ындэ, ала кушто марий помышто почанэш. Чон йўла, тулла шолэш. Шинчын— шинчымэ ок шу, шогал-шогымо ок шу. Ава вурса — „Эр-кас йумылан тый от кумал, садлан чонэтым ийа алгаштарэн пытарэн“ — манэш.

Кэч мом ойлышт. Мыйын чонэм ийа алгаштарэн огыл: тидэ—йөратымэ дэн йөратыдымаштэ. Адак ватэ эрэ ышкэ пэлэн кийыктэн ангыртарнэжэ... Шонышым, шонышыMAT, „ик мучаш лийжэ“, манын лэктым да, Ижэвск заводушко кайшым.

* * *

Ындэ ийат тэмэш заводушто илымэмлан. Индэш кугарнья эртэн Пэтро шуэш. Кэчэ пэш когарта. Мыйат рушарнья йара кэчын Иж-вүд воктэк олыкыш кошташ кайшым. Ала мо тачэ чон пэш ойгыра?.. Шукэртсэк мөнгө гыч сэрмашым налын ом ул, ала тудлан, ала мо? Нимат вэсэла тыл укэ, чонат шолэш, йылмат пундыш гай вэлэ... Мөнгэш пачэрыш тольым. Тушто мыйым вучэнак шогэныт дыр: дэжурный сэрымашым кондэн пуыш. Калтам почымат, лудаш тўнгальым. Сэрмашым авам воза: „эргым тол, паша йэн шагал, ужмэMAT шуэш... Ачат колэн, изат таза огыл, ватэт пэш йын мотор дэнэ коштэш“...

Мом ышташ?.. Кайаш, альэ укэ? Ожнысо гай шуко öрын шогымаш укэ. Ырвэзэт изишак пўсэмын. Окса шуко, чылажэ, шотлаш гын, 450 тэнтэ нарэ; вургэм шуко, чыла посто (суконный). Изишак шонэн шогышымат, отпуск налаш рабочкомыш лэктын куржым...

* * *

Помыш шагатым луктын ончалым, кэчывал, дэч вара 6 шагатат 35 минут... Ындэ мөнгыш шуаш тора огыл. Айда кас мочалан шуамат, йөра, эрла вэт Пэтро, — ман шонэн ораваштэ толам ыльэ, улазэм — „ындэ Куптыш тўрыш шуна“, ман кычкыра. Вургэм шондыкым налын орва гыч волшыMAT, улазылан акым тўлэн, палмэ тёрза (окна) чийалтышэ — дэкэ ошкылым. Тудо лачак пёртыштыжак ыльэ... Кок тэнтэлан чийа ващакан вургэмжым налыMAT, „Пэтролан уналыкэш мийза“, манын лэктын кайшым.

Шуко-шагал, тольымат, мөнгышкө идым шэнтгач пурышым... Эс-огыл пийат ыш шиж. Вургэм шондыкым сарайыш, олым йўмак шындышымат, йошкар чийан шўкшў тувырым, ончылан сакышым чийэн, пёртыш „лыж-лож“ мийэн пурышым... Авый öрын олымбак волэн шинчэ. Чылалан кидым пуэн сайлаланышым... Ватэ кидым ок пуо — „мый тыгай айдэмэ шўшкўл коштшылан кид пумаш укэ“ — манэш...

Авый шорташ тўнгальэ. Ача укэ, тудыжо ала мом каласа ильэ гын?.. Изайлан куважэ тувыр вургэмым мочаш кайаш пуртэн пуышат; тудо нимо пэлэштыдэ мочаш лэктын кайыш...

Мыйымат авай мочаш покта: „мий, эргым, ош тувыр йолашым чийаш мочаш кайэ“ — манэш. Ватылан — „ош вургэмым пу“ — манын авай каласышат, ватэмжэ: „мыйын тудлан йөршө вургэм укэ“, вэлэ маньэ.

Вара авай ачан тошто тувыржым пушат, изай моча гыч лэкмыжлан, мыйат кайшым. Мочаш пурэн тольымат, викок сарайыш кўзэн малаш возым...

Эр... Кэчэ, йошкар йолым колтэн, чыла чонаным пожалтара... Шүшпүк шүшка, кайык-влак чыгымалтат, ватэ влак „колт“ да „колт“ шоктыктэн пуым шэлыт, Пэтрош каймэ дэч ончыч мэлнам эр йуап дэн кўэштын кодынэшт. Нэмнанат тарванышт, кудывэчыштэ кошташ тўнгальыч. Тўнык вуй гыч шикш лэкташ тўнгальэ.

Мыйынат омо эрак пытэн.

Шукак ыш лий, мыйын ватэ карандасым ала кушэч шупшын тольо, мотор чийэн, кудывэчыштэ ужар лэпэньэ вэлэ куршталэш... Имньымат кычкэн шогалтыш... Мыйын вэрчэм шоналтышат укэ... Мэлна кочкашат, чай йўашат ышт кычкырэ. Шужашыжэ шужэн ом ул, шондыкыштэм кум кэчылан кочкаш сита... Мутлан каласаш гын, пийланак шотлат ала мо?..

Изай дэнэ йынгай, ватэм имньэ кучаш шындыштат, пазарыш лэктын кудалыч. Шукак ыш лий, авай шортын-шортын ўжаш кўза.

— Айда, эргым, мэлна кочкаш—манэш. Мыйат аван, мутшым колыштшашлан кўра сарай гыч волэн пўртышкў кайшым. Авай малам мэлнам уэш конгаш шындэн, ўй дэнэ жаритлэн йамдылэн, ончыкэм ик куго кўмыж дэнэ кондэн шындыш...

Вара авам пэш шорташ тўнгальэ. — „Молан тыгэ коштат?.. Коштмаштэт нимо пайдат укэ... Чийашэтат уна укэ—“ манэш.

Авам шортын-шортын тыгэ манмыжлан: „авай, айда вўта ўмбака, чыла ончыктэм“—манын ўжын нангайшыма, ик рат-дэнэ авамлан пўтынэк ончыктышым... Вара авам йывыртыш. Аваланат пагытшэ шумэш нимом ойлаш ыжым кўштў. Авай пўртыш кайыш, мыйэ сарайэш кодым.

Шукак ыш лий, пазарыш кайшэ-влак толын шуыч. Имньым туарэн, тўрлатэн, пўртыш-гына пурышт, уна-влакат—изан оньо кугызажэ дэн куважэ—толынат пурышт. Ала кунар жап эртышат, мыйын ватэ мотор гына чийэн шогалын, качэ влак-дэк модаш лэктын кайыш. Изай уна-влак дэн пошкудыш лэктын кайыш.

Нэмнан сарай ўмбака урэмыш вик гына койэш: калык урэмыштэ рўжгэн коштэш. Ўдыр—качэ-влак солык колтэн модыт.

Тушто мыйын ватэм варасэнтгэ ганьэ вэл койэш... Пошкудо Вўдыр дэнэ кидыштышт солыкышт огэш ойырльо. Солык колтын модын нэмнан идымлан тура лийычат, Вўдыр дэнэ коктын идымыш „врэк!“ вэл койыч, сатэр коклаш пурэнат кайышт.

Мыйат, сарай гыч пакчаш тўштўн, мутыштым колышташ йышт гына сатэрыш куржын, мийэн возым.

Колыштам... Пэш кутырат... Вўдыржў мыйын ватэмлан кутырат „Тыйын марийэтым пытараш кўлэш“—манэш.

Ватэмжэ:—„кузэ вара штыман?“ манэш.

Вөдыржө ойым пуа: „тэвэ кузэ штэна: тый тачылан пэш сайын кой; вургэмымат чийашыжэ пу... Вара эрла тудым ачат дэк унала нангайэ. Мый тудым Сэльской - починга кожлаш йөнлэм. „Кузэ колэн?“, маныт гын, „йүн колэн“, вэлэ манат. Кызытэш чэвэрын. Эрла каймыда годым шиштарэ“—манын Вөдыр ойырлэн кайыш. Ватэмат мөнгыш ошкыл колтыш. Мыйат содор гына сарайыш күзэн возым.

Шуко жап ыш лий, ватэм мыйым налаш куржынат тольо.

— „Айда, йэшэм; пөртышкө: чайым йүүна, кутырэна—да-мода“—манэш.

Мыйат мутшым колыштын волэн пөртыш пуршым... Йүүна, кочна... Ватэ мыйым унала ўжаш тўнгальэ.

Мыйат ырынам: кузэ утлаш тидэ шот дэч?.. Шуко пагыт ыш эртэ, „йөра“, маньымат көнышым.— „Вара мыйын чийашэм укэс“, маньым.

— „Мый чийаш муам, Вөдырын аважа дэч чыла налын кондэм“—маньат, ватэм лэктын куржо.

Мыйат сарайыш вургэмлан лэктын кайшым, авийлан нымомат шым ольо. Вургэм волтымо дэч ожно, пошкудыш, Сэмон лўман, оссэк кэлшымэ йолташэм дэк вўта шэнтгэч лэктын куржым. Сэмон пэш мокмыран кийа... Мыйат мо лийшашыжым ойлышымат, пэл тэнтгэ оксам пушым; „Тугай, тугай пагытлан корныш кожла покшэк лэк“, маньым.

Вара мөнгөш тольым. Вургэмым пуртэн кузэ күлэшыжэ дэнэ чийэн шогальым... Ончалда гын, ындэжэ айдэмэ шўшкылшө огыл, а завод пашазэ. Тугэ чийшым Чарла - олаштат от му - дыр?.. Вара ўстэл дэкэ пөкөн дэнэ ваштарэш шинчымат, ик йашлык попиросым почын шындышым. Кидыштэ кидшол сэмын час, йолышто чурийэт койэш калаш. Авайлан 450 тэнтгэ оксам ончыктышым, авай пэш куанэн.

Изиш гына лийэ, иза уна - влакшэ дэнэ толын пурышат, жиждэ омбак лаж - ж шулэн волэн шинчэ.

Мый нунылан: „ида лўд, толза тышкырак: ындэ мый айдэмэ шўшкыл коштшо омылыс...“

— „Сай илэт, шольым?“ манын тулар кидшым эркын гына кондэн шуйыш, тулачат тугак ыштыш. Тидым иза ужат, мыйым ижэ унала ончаш тўнгальэ. Тудо кыдэжыштэ мыйын ватэм ала могай пуракан кэмым, тошто шарвар дэн пинчакым, шырчан ўштым, марий йыр йолван тувырым нумалын, пөртыш толын пурыш... Пурэн шогальат кидшэ гыч уло вургэмжэ „шыр - шор“ вэл койо, волэнат возо. Мыйат пашазэ койш дэнэ эркын гына: „тугэ йэн сай вургэмым пуракыштэ ит пөрдалтарэ“—манын ольан гына пэлэштышым: „тудо нэмнан гай айдэмэ шўшкыл коштшын вургэмжэ огыл вэт?“—маньым. Ватэм нимоланат өрө...

Вара коркам нальымат пайрам киндэ шөнчаллан тау шташ тўнгальым. Изалан коркам пушымат, 5 тэнтгэ оксам луктын пыштышым.

„Тидэ тулар дэнэ тулачылан чэс йамдылмэтлан, мыйын тэнкэртсэк пурадам, мэлнадам кочмэмлан пуэм, ик корка пурадэн тау штэм, тэт-

ла мый ала толам, ала укэ“—маньымат, муралтэн колтышым. Ватэм ала шижэ, ала мо—„лучо ындэ она кайэ, йэшэм“—ман сөрвалаш тўнгальэ.

Мый ыжым көнө:

— Пöрык кайаш шонэнат, мом шонэн тарванэнат, тушко кайдэ ок лий“ — маньымат, имнэ кичкаш поктэн луктым. Шукак ыш лий, ватэм имным кичкэн, шортын-шортын, пурыш. Йэшлан чэвэрштэн кидым пуэдышымат, лэктын карандасыш кўзэн шинчым, ватэм шындышымат, „дўр-р“ шоктыктэн кудал колтышым.

* * *

Кожла. Волгалташ тўнгалын. Кайык-влак мурат: „тэвэ колэт, тэвэ колэт“ манмэ гай вэлэ шокта. Мэ ватэ дэн коктын ватэ мөнгө гыч пöртылына... Кидысэ сагатэм ончалым, 3 сагатат 35 минут шуэш... Тидэ пагытлан кожла вэс мogyрым Сэмон йолташэм тышкэ толаш лийын. Тидэ вэрышкэ Вöдырат мыйым пушташ лэкшаш... Тидым шоналтэн вэлэ шуктышым, трантас тўр „кроп!“ вэл шоктыш, шугыньо толынат пэрныш. Мый пўгырнэн вэлэ шуктышым, Вöдыр адакат шугыньö дэнэ пэрэн колтыш. Тунамак ватэм чорикын магыралтэн колтыш. Шугыньо ватын кидым пудыртэн сакэн... Ватэ мыйым аралаш кыдшым шуйалтэн улмаш...

Ты коклаштэ Сэмон кудал толын шуо. Мыйат трантас гыч тöрштэн воышым. Сэмон дэн коктын Вöдырым руалтэн кучышна, кидшым шарэн кужу шугыньэш кылтышна, чодыра лонгаш пуртэн кодышна...

Ватэм доктыр дэк намийэн кыдшым пидыктышым. Кум тылчэ гыч кидшэ тöрланыш...

Тылчэ вара ижэ ватэм дэнэ кэлшэн илаш тўнгална...

Н. Николайэв.

ШУЖЭН ИЙЫШТЭ.

Шошым гоч мландэ үмбаке йүр ыш воч. Лум йүмач ләкшэ озым койын кошкән саргайаш тўнгальэ. Вита гычын ләкшэ волькыкат, нурышто азыкым ок муат, мўгрән-мўгрән йалышкә пўртылэш.

Пәл кәнәж эртыш, нурәш үдымб шурнылан ўшан пытыш. Жап ләч шуко ончылтән айдәмә тўрәдаш ләктә. Кошкән пытышә вичкыж олыман, изи гына вуйан, какшән пытышә, тушан шурным аңалан ик кўлтам, кок кўлтам вәлә погат. Аңа үмбалнә шочшо коншудыжымат огыт кодо, ружа (уржа) дәнә пырля тўрәдыт.

Моганвә илыш нәлә гынат, айдәмә ончыко илаш шона, уло кәртмә вийжә дәнә шушаш ийлан үдән кодынәжә. Удүшб шагал лийә, үдымашыштат пәш томам лийә.

Шыжат шуун огыл, кочкаш пытышат. Волькыканжә волькыым ужала. Эрдән эрак, кәчә ләкмә дәч ожно, шужышо марий йавык имныжым шүкшб ораваш кычка, ик ушкалжым иктынәкае орава шойылан кылтән, шорыкшо уло гын, шорыкшыMAT оравашкә пидын пыштән, Цүрб пазарышкә ләктын кайа. Кўргыштыжә тудыя шонымашыжә пәш куго, шинча вўдшат толалдәш. Вара тудым кб колыштәш? Налшәт-влак йа руш, йа сүас улыт. Нуно марла огыт мошто, мари дәнә пәш огытат ойло, кондымо вольык дәкә мийат, кучылт ончат, ышкә коглаштышт гына пәл йүк дәнә ала мом ойлат. Пазарыш кондымо волькыым монтәш кузә нангайәт? Нангайәт гынат, тудым мо дәнә пукшәт? Чылажымат вуйжә дәнә шоналтат, кондымо волькышым пәл ак дәнә ужалән колта. Уло оксаж дәнә коншудо ложашым наләш, суртышкыжә пўртыләш...

Тыштат шужән колышо шокта, туштат шужән колышо шокта. Йал коклаштә пий шылымат, пырыс шылымат кочшым ойлаш тўнгальыч. Пәш шуко айдәмә пытыш, шагалжә тәлым илән ләктә.

Вәс шошымат шу. Кәчә койын кужәмәш. Лум ләва, шошым вўд шоргән йога. Мландә шәмын коймаштә иктын—коктын вольык дәнә айдәмә койәда. Айдәмынат луж дәнә коваштыжә вәлә кодын, вольыкшынат капжә пытән: тәлә гоч вўта вуй олымым, мландә тәрысым кочкын ләкмыж дәнә йол йыжынжә пытән, коваштә дәнә лужо вәлә кодын. Мландә гыч койшо ужаргым вольык сүкән кочкын толаша, йолжә гычын йбралтәшат. тудым йал гыч толын нбл-тат. Айдәмыжат вольык дәнә иктак: кушто гына шудо вож койәш, уло вийжә

дэнэ күнчэн луктэш. Кочшаш гавьэ гын, садэшак кочкэш, укэ гын мөнгыш кондэн шолта...

Тыгыдэ арамаштэ кайык вусо рашкалтэн мура. Йалыштэ гына айдэмэ йүк ок шокто.

Мүндурнө—мүндурнө шүгарла үмбалнэ куэр койэш, шүгарла үмбалнэ он шовычым вичкыж мардэж лунша. Тудо шужэн колышо йэнгын шүгар үмбалныжэ сакымэ шовыч койэш. Шүгарла үмбал шовычшо йалэш кодшо айдэмыж дэч утларак.

* * *

Кас валышкэ кайэн. Кас рүмбалгэ йалышкэ возэш. Йал мучаштэ энгэр сэр дэнэ, куп тычын купышко тошкэн, Шайдук лүман тулык ырэвээ коштэш. Үмбалныжэ шүкшө тувыр, пулвуй мартэн йолашыжэ, лулэгыжэ нымыштэ вара гавьэ, айдэмэ чурийжэ кодын огыл. Кузэ гына ты ырэвээ тэлым илэн лэктын? Ты мартэн мом кочкын—йүйн илэн? Айдэмын илымыжэ шуэш... Шайдукат нурышко шудо вож кычалаш лэктын. Тудо кэчэ мучко нойэн нурышто коштын, йүдлан йалышкэ пөртылэш.

Шайдукын энгэр сэрыштэ коштыжым йал вуйышто кок пөрийэн ончэн шинчат. Шайдук нуно дэкэ толын чарлатыш.

— Мом коштат, шольым?—манын йодо иктыжэ.

— Укэ, тыгылай коштам,—манэш ырэвээ.

— Ала тый, шольым шинчэт, кё мийын имньым шолыштын?—манын йодэш адакат,—садак.—Чынжым каласэт гын, шөр дэнэ коншудо эгэрчым пуэм-каласэ, ала тыйын изат шолыштын?

Шужэн илышэ ырэвэзын кочмыжо пэш шуэш, айдэмын пуштап шүдэт гын, тудо айдэмын пушташат ёна.

— Имньэдым изам шолышто—манын ырэвээ каласэнат колтыш.

Ойлышашыжым ырэвээ ойлэнат ыш шукто, йодшыжо: „Толза да толза“ манын калыкым кычкырашат тўнальэ. Иктылэн-иктылэн. Йал погынаш тўнальэ: ойлат, йодыштыт...

— Тэвэ, тидын изажэ мыйын имньэм шолыштын“, манын имньэ оза йаллан вуйым шийэш. Тулык ырэвээ шыш шога.

Йалыштэ имньэ йоммаш пэш куго осал папа... Йал кашакшэ дэнэ тарвана, ворым кучаш кайа. Кычкырат, вурсэдалыт.

Имньэ оза онжым кырэн мўгыра, эн ончыч опкылэш.

Тулык ырэвэзын илымэ суртышко йал дэнэ погынэн мийат, Шайдукын изажым Шакийым пөрт гыч кучэн луктыт.

Иктаж 18 ийаш ырэвээ, ончалат гын лүдат: үмбалныжэ тувыржат укэ, нымом умылдэ йыр-ваш ончылт шога. Тудым иктыжэ мийэн чучын колтыш, вэсыжэ чумал колтыш. Шужэн йарнышэ йэнган шукэ күлэш мо? Ырэвээ йөралт кайыш... Кийшэ йэнгым йал дэнэ кырашат тўнальыч. Шукэ кырымэ сэмьн, орол кудышко шүдүргалэн кайышт.

— Кё дэнэ шлыштынат, каласэ?—маныт.—Каласэт гын, огына кырэ, огына пушт... Тый Йусай дэнэ пырля шолыштынат вэт?“

Йусайын лүмжө шоктымәшкә вәлә лийә: „Кондыза Йусайым тышкә“, манын кычкырашат тўғалыч. Жап шуко ың эргә, Йусайым орол кудо дәкә кучәнәт кондышт. Кондыштат кырашат тўғалыч... Йусайым кыратат, Шакийым кырат; Йусайым кыратат, Шакийым кырат.

Кыралтшә-влак вўр лийын пытәныт.

— „Кидыштым, йолыштым тугыштыза, шинчаштым лукса“, манын ала бө кычкыралә...

Кидыштымаг тугыштыч, огыштымаг күвән тошкышт. Ән осалжә, изә накым луктын, Йусайын шинчажымаг шуралтыш...

* * *

Орол кудо ончылно кок айдәмә кийә: иктыжә тулык ырвәзә, вәсыжә илалшә йән. Тачә кас мартән нуно айдәмә шотышто шогәнәт. Тәлә коч, шүжән, кәнәжым вучән, йбслаәнән ләктынәт... Бндьжә кидышт-йолышт тугышталтын, шинчашт шуралалтын, нәлын шүлән вўрыштө кийәт. Йал калык вўрым ужо, айдәмә капәш кидшә логальә, чонжо лүшкын, ышкәт-ышкәт шаланап тўғалыч. Кодшыжо кыралтшә-влакым пу моклака гай шўдыркалән орол кудо ләвашкә пургән пыштышт. Йўдлан оролым шогалтышт...

— Әй, шольо-влак, йал родо-влак, мыйым тынарә молан кырышта? манын ольән гына Йусайжә пәләштыш. Тудлан ваш иктат ыш пәләштә.

— Мыйым тынарә кырышда гынат, мый коләм гынат, шинчән шогыза, родо-влак: укә гычын мыйым кырышда, тачә ләкшә кәчә гайә чонәм эрә, йән вольыклян кидәм логалын огыл. Шольым, каласә, кунам тый дәнәт мий ворлыклян коштынам?

Иктат тудлан ыш пәләштә...

Волгалташ тўғальә.

— Әй, йумо, йўмәм пәш шүәш... Кө гына уло гын, икшывыдам чаманән изыш вўдым огыда пуу гын?—манын Йусай вўдым йодо. Ик оролчо корка дәнә вўдым конда, Йусайын ушашкыжә пышта. Йусай вўдым нәлын ок кәрт, вўдшө мөнгөш йога...

Йылгыжын, йошкаргән, ласкан гына кәчә ләктәш. Шукыжо—тәнгәчә кырышә-влак — йал гыч шылап тўғалыч: кудыжо нурышко кайа, кудыжо арамашкә ошкыләш.

Тәнгәчә вуйлатән коштышо влак орол кудо дәкә погынат, кағашаш тўғалыт: «Мом ыштәна? Монарә чот кыралтынәт гынат, йўд вошт колән огытыл. Ты пашам тыгә кодаш огәш лий; йа милитей төләш, йа тудлөч кугуракат төләш. Айдәмә ўшан огыл, вуйым шийаш тўғалыт, мәннам тўрмаш пәтырат. Мо лийшаш лийын, ты пашам пытараш күләш, йал дәнә ышташ күләш, шындат гын, чыланамат шындышт.»

Ик ырвәзым йал калыкым совәтыш покташ (пастыраш) куржыктат.

«Кө совәтышкә огәш тол гын, тудыжымаг пуштына,» манын, ырвәзым совәтыш покташ колтат.

Изиш лиймөнгө калык погынаш тўғальә. Кағашыштат, имным кичкыктышт, пәлә чонан кыралтшә-влакым оравашкә луктын пыштышт, шўгарлашкә йал дәнә тарванышт.

Мүндүрнө—ага үмбалнэ—йэн койэш. Тудымат кычкырат. Йэнжэ колдымыла койын пэлкэ солнаш тўнгалы. Тудым ужын калык пудранаш тўнгалы: «огэш тол гын, тудымат пуштына!» Ик ырвэээ кашак гычын ойырлыш, ышкэт йэн дэкэ буржын мийыш...

— Айда, изай: от мийэ гын, тыйымат пуштына, маныт.

Пөрйэн нимомат ыш пэлэштэ, вашкэ гына шўгар үмбака ошкыльо.

Кок йэнлан шўгарым кўнчышт. Кыралтшэ-влак шўгар воктэн рокышто кийат. Иктат нымомат ок пэлэштэ.

— Ну, ындэ мом штэда вара?—Чонан кўй дэнэ тойэда мо? манын йодэш иктыжэ.

Иктат ыш пэлэштэ, йылмышт тўнғын, угычын пуштмэшкэ кыраш, чоныштлан йёсё, чонаным тойаш—рашэш ок тол. Шогат. Куго шонымашэш кодыныт. Кыралтшэ-влак изын-изын шўлаш тўнгалыч, чонышт йалтак лэктын-огыл...

— Вара, мом шогэда, ага пайрамлан толында мо? Кырымэ годым чыланат кырышта, ындэ шонымашэш кодта мо?—манын! иктыжэ чон йёсыж дэнэ кычкыралэш.

Калык тарваныш. Иктыжэ тулык ырвэзын йолжым кучыш, вэсыжэ вуйжо гыч нальэ, мландышкэ, ночно рокышко чонан йёнҕым волтэн пыштышт. Йусайжымат тугак рокышко волтэн ырвэээ дэнэ йыгырэ пыштышт. Йусайжэ ырвэзылан туншо дэнэ савырнэн возо.

Калык кокла гыч иктыжэ шўгарышкэ рокым шолыш, тудын почэш виғанат вашкэ гына рокым кышкаш тўнгалыч...

Иктыжэ шўгар үмбалкэ кўзэн, тошкэн рокым мландэ дэнэ төрлатыш, шўгарын палыжат ыш код...

Шўгар үмбалам шовычым сакышэ ыш лий, нылныштымат чўктышё ыш шокто.

Коклан—коклан шўгар үмбалкэ тыгыдэ кайык толын муралта, йа ма рдэж шуйуктэн шортын эрта...

Никон Игнатьев.

РАДИО МАЦАК.

Потыкә шайа.

Радио манмым шукыжы колыныт. Ужашыжы вэлэ ужтэлыт.

Радио гѣнь пиш йѣнѣн. Шамак толшы, камака вѣлѣн радио-аппаратым шѣндѣмѣкѣ, йыт вашт Москва гѣц мырымы, попымым колышт киѣш лиѣш. Йалѣтѣм вэлэ потолокышкы шагалты...

Цик халаштыш коно солавлѣшкѣ радио пѣрѣдвишкѣм колтыш. Кѣнѣжѣм, рушѣрнѣя кѣчѣн, солашкы нѣлѣн миѣвѣ.

Кѣчѣ мычкы равы вуйѣш ваштырвлѣм кѣлдѣвѣ. Йѣшѣк постолвлѣм мѣшѣквлѣштѣ гѣц лыктѣвы.

Марывлѣ:

— Мам вара ѣштѣдѣ?—манытат,
хала гѣц талшывлѣжѣ:

— Нимат укѣ, маныт.

— Тидѣжѣ ѣньѣ ма?

— Мадыш тѣэльѣфон.

Радиопѣрѣдвижкѣм кандышвлѣжѣ марывлѣм цѣдѣйѣктѣнѣ манын, йориок нѣнѣлѣн радио гишѣн нимат ѣш попѣп. Анцыц—Москваштыш йукым ти аппарат дон колышташ лиѣш манын попышаш гѣнь, йажолаат ак чуч. Анцыц попѣн шѣндѣт, иктѣ-ма пыдыргѣн кѣш гѣнь—нимат ак шакты лиѣш, ѣшкѣмѣм вэлэ намысышкы пыртымыла. Сѣдѣндон нимат ѣш попѣп.

Ѣшкѣ дурѣшѣштѣ:

— Вара ѣшкѣок колыт, манѣвѣ.

Равым шагалтѣвы сола пѣкѣт доран. Равы вуй гѣц ваштырым Прокон садывичыштѣш йѣктѣ вуйышкы шывшын шѣндѣвы. Громкоговоритьѣль манмы труважым садвичѣштѣш олмавувлѣ лоѣш сѣкѣныт.

Сола марывлѣ, анчѣвѣ - анчѣвѣт, томан йѣдѣ шѣлѣнѣвѣ. Громкоговоритьѣль трува шѣндѣмѣжѣм шукыжы ужтѣлыт...

Иргодымшож тѣрѣдѣш кѣш кѣлѣшѣт, марывлѣ амалаш ир вазыныт. Ѣндѣкшѣ цѣш гытлашты кыдывлѣжѣ торлы омынвлѣм ужыныт.

Ѣндѣкшѣ цѣш шомы гытлан громкоговоритьѣльѣт йукланаш тѣнѣльѣ. Шѣжгѣтѣ, ынгылыдымы йук шакташ тѣнѣльѣ. Радио кандышвлѣжѣ йук раскыды лижѣ манын, аппаратым тѣрлѣдѣлѣт, онгарыдѣ-

лыт. Вадэш миәш линбит, да амалэн кэнбит; кыньбилташ шүдәшыйжи мондэнбит.

Громкоговоритьэль шактымы шыйжгәтә йукәдбим сәк пбитәриок Стьопан Хөдөр колын. Тидь сарайвуйышты амала ылын. Колыштәш-колыштәш,—ма йук вара? Эдәм йукла ак чуч. Ышкал тәнгәлә ак лавыж. Йыт вэрәмә. Машана: вәкәт йытпәл... Кәлтөймәш кашмы вэрәмә. Вуй каваштыжы кожгә вәлә куза.

Кыргыж ләктәш түгь.

— А - а - а!—лүдбін сьгьирәл колта.

Пөртбыйшкы пыраш лүдәш. Кыргыж ләктәш ольцәшкь.

Пашкуды докы кәйәм,—шаналта.

Пашкуды Кузман Пәтбөрым шырэн кыньбилтә. Төдө—

— Ма вара?—манәш.

— Кәлтөймәш толын, тама...

— Ит ородыланы!

— Колышт анчы,—быйшкәжь Стьопан Хөдөр цөйтөирә вәлә.

Кузман Пәтыр пөртанцылны амала ылы.

— Лачокыш!—колышты - колыштат, Пәтбө манәш.

— Мбыйн лүдәм!..

— Мбыйнәт.

— Кышкы кәнә?

— Алок кушбөл ольцәшкь...

Олицәшкь кыргыж ләктәвәт, кыргышталшы марывләм дә бидь-рәмәшвләм ужэвь.

Нбыйнбвлә быйшкә дурәшбыйшты попән шалгат:

— Тиштө пәрвиәт кәлтөймәш ылы... маныт.

— Тиштө мбыйн пачан шбидьбөрым икәнәк ужынам.

Мам шон попат. Тагачшы август йыт — пөцкәмбыйш. Олицәштөйжө, икта лу мары — вәтбөвлә погынэн шагалыныт.

Кыдыжын сагашты изивлә улы, мәгьирәт. Цилән лүдбөйт. Попат:

— Кәлтөймәш...

— Айзури.

Тәвә йытпәл вәлнө кого шбидьбө валгалт - валгалт валән кәш. Валән кәмбөжө андак, тыл ипбөин шәпнән кәш.

— Маньым вәт, — пбыйжгәт.

Вәсбөвләжө молитвам попат; громкоговоритьбөйлөин йукшы со шакта. Лүдбөин колышт шалгыш марывләлән йук когөэмбөла чучы.

— Тишкбөлә толәш!— маныт.

— Лачокыш.

Громкоговоритьэльбөштәт тамам мыраш тбөнгальэвөй. Тидь бөйләж колышт шалгышы марывләлән кәлтөймәшвлә шукин чучэвөй.

— Мбыйн вәс вуйышкы кәйәм, — иктө маньы.

— Мбыйнәт, мбыйнәт, — маныт йәлвләжәт.

Иктө - вәсбө паштәк цилән кыргыжэвөй. Йәлвлә вәлә кагакын кайыт. Пачәш кодшы әзәән бидьрәмәшвләжө мәгьирәт, саслат.

— Вычалымада!

— Иван, шагалай, йә!

Иктә коклы вочыкым кыргыжэвѣ вәл, громкоговоритьэльбѣшты куштым сэмѣм шакташ тѣнгәльэвѣ.

Лүдѣн шѣлшѣвләнә шагальэвѣ.

— Мам шалгэдә? — радио пәрәдвижкѣ кандышвлә попат; нѣнэт кѣнѣйлѣнѣтәт, радиоаппаратэтѣм онгарән толыт ылын.

Лүдмѣшты гишән марывла шайышт пуэвәт, нѣнэт утән кәнѣт ваштылыт.

— Ородывлә! Тидѣ вэт радио ыләш, — маныт.

Марывлә тѣшәкән:

— Льовы - льовы! — ваштыл колтэвы.

Радио лишкѣ колышташ марывлә погынэвы. Шукыштын омыштат поныжалтын. Куштым сэмѣм шактым годым кыдыжы сүәнѣштышләок куштэвѣ.

— Ио - ио - ио - хо! — манын колтат, йал йук вэлә шакта.

Ти кәлтѣмәш лүтмәш таганам эртән. Тѣи годшым марывлә скотышты моло әшѣндәрәтәт, со ваштылыт. Тәнә самообложнѣи погымы оксадоно солаэшѣшты громковоритьэльѣим шѣндәнѣт.

Тэхән потыка мацак ик солашты ылыы.

Тыныш:

КҮТҮЗӨ КОГОЙ.

Кум кыдэжан ончыктымаш.

Модшо - шамыч: Когой — 12 ийаш,

Ачажэ,
Оза ватэ,
Шылшэ.

I. Кыдэж.

Сарай лүвал. Олым шарымэ. Күтүзө дэнэ эргыжэ малэн кийат. Ачажэ кынбөлөш, изиш шинча, вара лэктын пура.

Ачажэ. Кынбөлөш йбра улмаш, волгыжын. (Эргыжлан) Эргым! Кынбөл! Кочкаш кайаш йора (авытан мурыгыч шокта).

Когой. (Омыжо дэнэ вольыкым покта): Түр - р - р түр - р - р! Ось... Ось... Ось... Васья! У-сь-с-сь!

Ачажэ. Омыжо дэнэ ойла аман... Эргым! Помыжалт, кайаш йбра... (Могыржым шувшкэда).

Когой. Йбра, ачай, кынбөлам... Шүргым мушмэшкэт вэлэ малэм.

Ачажэ. Ну, йбра укэ гын, йол пидмэшкэм малэ... Икшывэ гын, икшывэ вэт: омыжо пызыра. Икшывэ годым омо тамлэ лийман (йолжым пидэш). Эй, илышыжат! Изыньэк орланэн кушкаш вэрэштэш... Пойаян йынын икшывышт кызыт тамлэ омо дэн малат. Омо пытымэк ижэ кынбөлөйт. Мэмнан икшывэ изыньэк пашаш кычкалдэш... Кунам тыгай орлык гыч лэктан? Калык сэмын иктаж кана волгыдо кэчым ужын көртам?.. Күтүзө илыш дэч нөлэ илыш укэ... (Күшко ончалэш). Адак йүр ок тол гын йбра! Тэнтэчат пэш чоныш витарыш. (Эргыжлан) Эргым! Кынбөл ындэ, кайаш йбра. Уна пыл куча, ала йүр толэш... Кочкына да, вара малэт. Йүр кызытак тўналэш гын, вольыкым огыт лук.

Когой. Йора, ачай, кынбөлам...

Ачажэ (сырэн). Кунам кынбөлат? Кызытак кынбөл! (Эргыжэ кынбөл шогалэш, нэрэн шога, шинчажым кок кидшэ дэнэ туржэш. Ачажэ лэктэш. Когой изиш лиймэкэ угыч возэш. Шэнтэлнэ йүк шокта)

Йүк. Локтыво! Локтызо, кушко пурэн кайыш?

Вэс йүк. Кэм кычалат, пэшкэ?

Йүк. Пий ала кушко пурэн кайыш.

Вэс йүк. Мом ыштэт пий дэнэ?

Йук. Уна, үэм кочкын колдэн да ышкэжэ ала кушко шылын. Тый ыжыч уж?

Вэс йук. Ужым: кудо шэнгак ала могай пий кудал колтыш.

Йук. Тойамат муаш ок лий, ик кана шэлын кодам ыльэ.

Вэс йук. Уна, нымыштэ варам нал.

Йук. Аньэ уэе гын... Кушко пурэн кайыш? Пирлык!..

Вэс йук. Уна, кудал лэктэ... Шэл! Шэл вашкэ! (Пий магырмэ йук погта).

Ачажэ (пура, шүргыжым мэшапк дэнэ үштэш). Тый альбат кынэлын от ул? (воштырым налын шэлэш). Кыньэлын моштэт мо? (Когой „полт“ кынэал шогалэш да кидшэ дэнэ шинчам туржын шорташ тунгалэш). Ит шорт! (Эргыжэ ок чарнэ). Чарнэ! Чарнэн от мошто гын, уна тыланэт! (Цэра, эргыжэ куатлырак магырэн шортэш). Айда, ошкыл! Икшывэ койышым ончыман огыл. (Эргыжым кид гычшэ кучэн сола дэнэ кырэн луктэш).

Шовыч вола.

II. Кыдэж.

Мари пөрт. Устёл үмбалнэ самовар, адак күтызылан йамдылымэ кочыш.

Ватэ. Мо күтүзо - шамыч альбат огыт тол? Самварэм шангысэк шөлэш, лучэнат пыта; кочкашат шуктышым. (Овна гыч ончалэш). Эй, толыт аман. (Күтүзо - шамыч пурат). Мо пэш шуко йуватылда? Кочкаш - йуаш шантак шуктэнам.

Күтүзö. Эргым кычкырэн öрын пытымэ дэнэ вараш кодым. Ала мо омылан пэш вэлэ.

Ватэ. Адак ком ончэн шөгэдэ? Йүкшымö лэч ожно вашкэрак шинчын кочса. (Шинчыт, кочкыт... Когой нэрэн-нэрэн, кокла гыч вэлэн-вэлэн кочкэш, вара чарна да нэрэн шинча).

Ача. Ончо! Асэт шинчымаштыжэ мала. (Ончат, лүнгэн шинча. Ача санга гычшэ совла дэнэ „полт“ пэрэн колда). Нэрэн ит шинчэ! Вашкэрак мүшкүрэтым тэмэ. (Вольык йук шокта: ушкал, шорык магырат). Уна, күтү погынашат тунгалын. (Когой кочкэш).

Ватэ. Айда, сайын, ласкан кочса. Мүшкүрдам тэмыдэ ида чарнэ.

Күтүзö. Сунымэт ок күл: уна она ул; күлэшыжэ шинча ончылно. Уна эргымын омыжо альбат пытэн ок мошто... (Эргыжлан): Коч! Тэмычат мо?

Когой. Тэммэшкэм кочкым. (Омбалэш возэш).

Ача. Эргым, тыгэ ок йöрö: киндым мэшаыш пыштэ да ошкыл.

Когой. Йöра. (Кынэлын угыч йöрлэш).

Ватэ (киндэ сукырым налэш). Тынарэ сита?

Ача. Йöра, йора! тылат сита гын, мыланна сита.

Ватэ. Түгэ огыл: шкэндан мүшкүрдам ышкэ шинчыза. Утыжо монгö толын көртэш, шагал лиймэ сай огыл. Кэчэ кужу, мүшкүрда шужа.

Ача (кочмым чарна). Тау, мўшкырэм тэмә (мўшкўржым пәралда). Ай, сайын шўшкынам; пыштән шуршымат чўчаш лийэш, (киндым валэш). Пыштәм мо киндәтым?

Ватә. Пыштә - пыштә! Тыланда йамдыләнам.

Ача (киндым мәшакып пышта, вара әргыжым сырән йол гычшо шупшы шуа). Адак малән колдышыч? Омо корак!

Когой (кыньәлын шортын ольа). Шангә сарайыштә улмо годым кочмәк маләт манын ольышыч вәт.

Ача. Тәвә туп воктәнәт малыктәм. Тарванә! Альат шинчәт мо? (Әргыжым пөрт гыч шурән луктын колда).

Ш о в ы ч .

III. Кыдәж.

Пасу. Шәнгәлнә кокла гыч вольык магыргыч шокта. Күтүзә әргыжә дәнә чодра тұрыштө пушәнгә воктән шинчат. Ача йыдалым ышта, Когой күзә дәнә тойам шуәштәш.

Ача. Әргым! Кәчываллан чай шолдаш пу күләш лийэш: йамдылаш ит мондо.

Когой. Йора, йамдыләм. Альә кәчывал шуаш мўндүр, — шуам. Чайнажә уло мо?

Ача. Әй, ушат! Чай йодашат мондәнам.

Когой. Ачай! Кайән йодын толам мо?

Ача. Чытә, кызытак огыл... Шкә мийән толам.

Тылат ўшанаш ок лий. Тый кайәт да йомат... Әргым! Уна, ушкәл күтү дәч орльән кайа, озымыш шуәш... Вашкә авурал тол.

Эргә. Йора! (куржын ләктәш).

Ача (кыньәл шогалын онча: вольык магыргыч шоктат. Когойын вольык поктымо йўкшө мўндүрч шокта). Әй, икшыват! Авурәнәт ок мошто улмаш. Тугә авурыман ужат? (Шинчаш кәчә логалмә дәч кидшым сангаш куча). Кушко куржәш? Кычкыралдә ок лий. Кого-о-о-о-й! Адак пылышыжә ок кол локтызо икшывын. Кого-о-о-о-о-й!

Когой (мўндүрно). Мола-а-а-а-н?

Ача (Кидшә дән ончыкта). Тужәч огыл, уна тыжәч авура-а-а-а-л! (Ончыкта). Тыжәч! Тыжәч!... Ындә кольо аман.

Когой (мўндүрно вольыкым покта вара, пийым кычкыра, шўшкәлта). Өш! О-ө-ө-ш! О-о-о-п! Тр-ө-ө-ө. Түр-р-р-р! Васья! Васья! У-с-с-сь! (Шўшкәлта, пий опталта, вольык ломыжыт).

Ача (кәчым ончаләш). Ындә кәчывалат шуаш мўндүр огыл. Мыланәм кайашат йөра. Чай кондымо амал дәнә шкәнән дәкат пурән ләктам... (Әргыжылан кычкыраләш): Кого-о-о-й! Йөра ындә, т-о-о-ол! Вольыкым пәш ит

чумыро-о-о-о! Кочкашышт ласка лийжэ! Ай, икшыват! Адак ышканжок ыштылэш! Ик кана ойлымо ок ситэ. Тол мана-а-а-м! Сит-а а-а! (Күтүзө йыдалым налын шинчэш, эргыжэ толэш)

Когой. Ачай Критонун ушкалжэ пэш кайа.

Ача. Эргым! Ындэ мый кайэм... Вольыкэтым сайын ончо! Кэчываллан вольыкым тыжакын малдэна. Мүндүркө ит кайэ! Адак малэн ит колдо. Вара ушадым пуртэм. Толмашэшэм шокшо вүдым шуктэн йамдылэ. Колат?

Когой. Ыбра. (Ачажэ кайа, Когой тойажым шуэштын шинча). Ала молан мыйым тачэ омо пэш пызыра. Кузэ омым поктыпаш? Иктаж мурым муралтэн ончыпаш, (муралта, шийалтыпым шокта). Садэ орадэ ушкалэм адак ышканжэ ала кушко кайа, авыралпаш. (Кайа, шэнтэлнэ йүкшө шокта, вольык ломыжыт, сола рашкалдыгыч шокта). О-ё-ё-ш! О-о-о-п! (Когой толэш, оргажым конда, нэрэн-нэрэн воштырым тодыштын олдаш йамдылэн шивча, эркин муралта). Ачай толмэшкэ ивиш нэралтыдэ чытэн см кэрт. (Мыжэрым шарэн возэш, умбалнэ вольык магырат. Когой малэн колда, нэрым шушын кийа; пёрдалын-пёрдалын мыжэр дэч ёрдыжыш возэш. Ивиш лиймэкэ, шүкшү вургэман, шала вуйан, шала пондашан шылнэ чодра гыч лэктын шогалэш да малышэ Когойым ужэш).

Шылшэ. Тидэ могай икшывэ тыштэ кийа? (Умбак ончалэш). Күтүзө гын вэлэ? Э-э!.. Күтүзө улмаш... уна вольыкшат койэш: шалан коштыт. Кычал ончыпаш: ала киндыжэ уло? (Киндэ мэшажым налэш). У-у! Мыйын пийал лийэ ындэ: кум кэчэ кочкын ом ул ыльэ, (мэшак гыч пэл сукырым луктын содор нулдаш тўналэш). Тэвэ ўмырыштэ могай илышым ужаш вэрэштэш. Йонгылыш пашам штымэ дэңэ шонгылыкэшэм тыгэ шылын кошташ вэрэштэ. Помжалтмэ лэч ожно кайпаш... Мыжэржымат солалдыпаш, чийашэм күлэш лийэш. (Киндэ мэшакым, мыжэрым нумал кайа. Когой малэн кийа. Ивиш лиймэкэ ачажэ толэш).

Ача (кугун шүлэн куржын пура) Ой, икшыват! Күтүжө кушто? (Когойым чумал колда), Когой! Когой! Кыньэл вашкэ! Кушто күтүэт?

Когой («полт» кыньэл шинчэш). Альэ кызыт күтү тыштэ ыльэ.

Ача. Кушто киндэ мэшакэт? Кушто мыжэрэт?

Когой (ончалэш). Ала кө нумал кайэн.

Ача (Когойым шэлын колда; Когой магыра). А-а! Локтызо икшывэ. Ит малэ манын кайышым вэт. Тый ойым колыштын от мошто аман. Тугэ гын на тыланэт! (пэра) На!.. Адак на!.. Толмэм годым тидын тураштэ ала могай йэн шолгыгыч койэш ыльэ. Ўзгарым тудо нумал кайэн гын вэлэ?.. Когой! Кай вашкэ күтүм авырэ! Мый ворым покташ кайэм... (Когой лэктэш, мүндүрно вольык ломыжмо, Когой йүк шокта). Эй илышыжат!.. Мындыр илыш ўмбац күтү күташ кө кайа?.. Когойэмат чаманэм... ик эргым вэлэ вэт... Кушкын шуэш гын, ала шонгылыкэшэм мыйым пукпаш-йүкташ йёршө лийэш. Мом ыштэт? Чаманымэ ўмбац вурсашат, кырашат вэрэштэш... Ой, кунам тыгай илыш гыч утлыман?

(Шовыч вола).

Тушто-влак.*)

Туштым туштэм, кычалза:

1. Кыньэр кут вэлэ ойым ышта.
2. Кожлаш кайа мӧнгыш онча, пӧртылшыла кожлаш онча.
3. Изак - шольак йӱштылаш кайат.
4. Шкэжэ тумо, ӱштыжӧ шоло, нэржэ пистэ.
5. Лудыжо вакшйэрыштэ, почшо сэрыштэ.
6. Киддымэ - йолдымо тувырым чийа.
7. Чондымо чонаным шортара.
8. Йыржэ вӱд, покшэлныжэ тул.
9. Кува куржэш, куп лӱшка.
10. Шэм алашам йӱдшӧ - кэчыжэ йорта.
11. Изажэ йолым пидэш, шольыжо Москошко шуэш.
12. Нылыштэ сова, тӱжэмжэ кушта.
13. Мурэн кайа, шортын толэш.
14. Кастэнэ олык, эрдэнэ курык.
15. Ужар савыным чийэн, ний ӱштым ӱшталын, чап-чап ышташ кайа
16. Кум йолан, кок пылщан, вич ӱштан.
17. Тӱнжат укэ, мучашыжат укэ.
18. Тул огыл, когарта.
19. Лулэгыжэ шӱэш, шылжэ огэш.
20. Ушкал сӱанлан кайа.
21. Кольа пӧртым чонга.
22. Пасу покшэлнэ пӱгыр кугыза коштэш.
23. Почшо сорла, вуйжо шэргэ.
24. Ик кольа кок почан.
25. Ош комбэм ик йолан.
26. Чодыраштэ пучымыш шолэш.
27. Пӧрт шэнгэлнэ шэм кишкэ кэча.
28. Муш клатэм ний суран (сыравочан).
29. Пӧрт йырэм искэ (ишкэ) кыралтын.
30. Ӱстэмбалан огыт шындэ, тудым кочдымо йэнг укэ.
31. Укш мучаштэ возак.

*) Нинэ тушто-влакым Марий Турэк кантон, Кугушэн район, Изи Марий Кугушэныш йал марий Созонов, Кузман Гурйан погэн колтэн.

32. Ик пэчкэштэ кок түрлө пура (сыра).
33. Изи ото вошт лум лумэш.
34. Шэм алашам ош почан.
35. Тумо мұшкыр рожын.
36. Ош пасу, шэм туш.
37. Лу шорык ик каваным күрэш.
38. Пөртшө күр, озажэ чока.
39. Тэлым кэнэж, кэнэжым тэлэ.
40. Ик пушэнгыштэ 12 укш; укшыж йыда 4 пыжакш; пыжакш йыда 7 муно.
41. Киддымэ - йолдымо капкам почэш.
42. Кок мучаш, кок онго, покшэлныжэ пуда.
43. Чэвэр ұдыр мландэ йұмалнэ шинча.
44. Вуйжо уло, йолжо уло, кидшэ укэ.
45. Аньык - түлык—йатым йатас.
46. Тул дэч посна йұла.
47. Шулдыр дэч посна чоңэшта.
48. Йол дэч посна толэш.
49. Тувыр огыл, ургымо; йылмыж укэ раш ойла.
50. Кок кана шочэш, ұмыр муко варгыжэш.
51. Нил изак шольак ик упшым упшалыныт.
52. Изи вэлэ тұнья мучко коштэш.
53. Нил йолан, кок кидан, шкэжэ чондымо.
54. Пусақыштэ шоктэ кэча.
55. Иктэ ойла, кокыт колыштэш.
56. Изак - шольак корно гоч илат, ваш - ваш огыт уж.
57. Кок куван вич шочшышт гыч уло, чылан ик лұман улыт.
58. Окнажат (төрзажат) укэ, омсажат укэ, пөртшө тичак калык.
59. Китдымэ - йолдымо пушэнгэ вуйыш күза.
60. Товар дэч посна, күзө дэч посна шонго кугыза кұварым кұварла.
61. Эр дэнэ нил йол дэн, кэчывалым кок йол дэн, кастэнэ кум йол дэн коштэш.
62. Тайра дэнэ Майра ваш ончат.
63. Оралтэ ұмбач пэл йэчэ дэн волэм.
64. Пөрт йырэм кандырам шупшым.
65. Агажэ йандау, мэжажэ пу.
66. Йожэк ага тұрыштө түрлө кайык мура.
67. Амам дэч кұшнө—ныр - нор; ныр-нор дэч кұшнө—чыл - чыл; чыл-чыл дэч кұшнө кұ курык; кұ курык дэч кұшнө—шэм кожла; шэм кожлаштэ—шэм маска.
68. Пөрт ұмбалнэм кышал кұмыж шинча.
69. Кугыжан вуйэш шаргэнчэ налын.
70. Кайэм - кайэм, кышам укэ; руэм - руэм, шанчаш укэ.
71. Максым коп - коп.

72. Пасу гоч ош вўльё кудалэш.
 73. Чўча - чўча, мландыш огэш шу.
 74. Комака (конга) йўмалнэ ночко пырэзэ кийа.
 75. Йошкар кашташтэ ош чывэ шинча.

Лудшо - влак! Туштым погэн, мо лиймыжым ончыктэн „У ВИЙ“
 рэдаксийыш возэн колдыза.

Тушто мумашыжым вэс номырэш пэчэтлэна.

МУР-ВЛАК.

Тошто мур.

Вўтшат кэлгэ, сэржат тора.
 Вончыштарэн лукшыжат иктат
 укэ.

Олыкшат кугу, саважат нўшкө,
 Солалдэн пушыжат иктат
 укэ.

Йалжат кугу, шомакшат шуко,
 Аралэн налшыжат иктат укэ...

Эрык чэвэр кэчыжэ
 Йышкаргалын лэкталэш,
 Эрдэн эрак ачанажэ
 Пасу покшэк ошкылэш.
 Вуй мучаштэ турийжэ
 Муралдалын йыр пөрдэш,
 Ангамбалнэ ачанажэ
 Трактыр дэн куралэш.

У мур-влак.

Кўшыл пасун уржажэ
 Молан шыркам чот колдэн?
 Ёлыл пасун шўлыжө
 Молан йолвам ок колдо?
 Ордыж йалын качышт-влак
 Молан пэш чот тунэмыт?
 Нэмнан йалын качышт-влак
 Пычкэмыштэ вэл кийат.

Пөрт шэнгалнэ ош куэжэ
 Кудырга гын, укэ гын?
 — Ой, кудырга, кудырга!..
 Вўта шэнгал шэм ломбэржэ
 Чумырга гын, укэ гын?
 — Ой, чумырга, иумырга!..
 Сад покшэлсэ олма пужо
 Пэлэдэш гын, огэш гын?
 — Ой, пэлэдэш, пэлэдэш!

Мэмнан тагна—Мичужо

„У Вийэтым“ налдалэш гын,
 [огэш гэн?

— Ой налдалэш, налдалэш!..

Мачви Салнук.

ПОЧЭЛА МУТ.

Трактыр дэн куралмаш.

Куанэн колкоз пасу:
Шыргыжалын воштылэш, —
Тошто шотым — тошто шум
Кудалтэн да, пыльгыжэш.

Шыжэ йужым сургыктэн,
Трактыр мурым муралта,
Куд лэмэкым пыжыктэн
Шэм мыландым сурлыкта.

Кү гай пэшкыдэ рокнам
Тудо пушкыдым ышта,
Тошкалт - шичшэ сөрөмнам
Ташма сэмын төр опта.

Мэмнан чулым Васлична
Трактырэтым виктара,
Калык тудым пэш онча,
Өрын кидшым шаркала...

Пуйдым(ө) Йапык куванат
Кугузажым тўкала:
— „Айда, мөнгө... Сотана!“
Манын пэшак шупышкэда...

Йапык тудым огэш кол,
Куржэш трактыр поштэкэт...
Огэш пэрнэ тудын йол
Сэрэн каймэ лакышкэт.

Йапык почэш куважат
Шүртньэн возын толаша:
„Ой, йумыжат — пүршыжат,
Тошкалтэш вэт, томаша!



М. М. Иванов.

Тыгай шучко чойн орам
Йумо луктын, ит шоно...
Колкозышко — пий ораш —
Пураш... Йапык ит көнө!

Колкозышко пурэт гын,
Лийат тыйэ ком - му - нист!
Лийат шонго вуйэт дэн
Нинын гайак анти - крис!..“

Кудло ийгыч колыжым
Йапык тачэ йомдарэн,
Пуангалтшэ шонго капшым
Шоло вож гай лывыртэн...

Рвэээ калык дэн пырля
Тудат трактырым мокта,
Кол кок ийаш качыла,
Шиждэгэээ чүчкалта.

Калык кумылым нөлташ
Трактыр талын мўгыра,
Киндым сайын шочыкташ
Кажым кэлгын савыра.

М. М. Иванов.

Йочан шонымашыжэ.

Эрдэн эрак кыньэлалын,
Кидым, шўргым мушкална.
Кап - кылнажым тўрлалталын,
Тунэмашэт опкылна.

Школышкэт мийалалын,
Ушан мутым колална,
Кнагамат лудылдалын,
Шанчын вийжым палэна.

Тунэм ушым погалтэн,
Мэжэ кушкын шуална.
Тошто койшым кудалтэн,
У илышым ыштална.

Кум пасужым кудалтэн,
Озанлыкнам уэмдэн,
Шуко пасуш лэгылдэн,
Илышнажым тўрлэна.

Ола вўльб олмэшэт,
Трактырэтым кичкэна.
Шўк кон - шудо вэрэшэт,
Мў шудэтым ўдэна.

Лэнин сугыньо шукташ,
Рвэээ - шамыч тыршэна!
У, сай илышым ышташ,
Мэ, йоча - влак, кушкына!

П. Эцу.

Покро пайрэм.

Покро... Каныт... Тор могай!
 Йүт ормэшкэ ик лавзай...
 Эрыклана мушкыndo,
 Пэлэштэнат от мошто.
 Окна кантык „шорр“ шокта:
 Вийан вийжым ончыкта.
 Ик вэрэ,
 Ок, өрмаш!
 Эргэ ачам пэш нодэш.
 Вэс вэрэ,
 Ужат раш,
 Шольо изам кушкэдэш.
 Шүм - кылэтым кормыштал
 Урэм дэнэ шып эртэт.
 Кушто улат гын, тый у йал?
 Молан мыйжым ындырэт?..
 Тургым... Шомак... Крэдалмаш...
 „И-у! И-у!“ йырэм ваш...
 Уна,
 Ыдыр качым тавала,
 Альэ качэ оршыла
 Шкэжат ўдырым шупшкэда,—

Тыгэ
 Качэ качым сырыкта.
 Эк, илыш,
 Илыш!
 Тыгэ огыл
 Күлэш ыльэ илалаш:
 Шыргэ вэлэ
 Модын-воштыл
 Күлэш ыльэ
 У корно дэн ошкылаш.
 Марий родо,
 Вуйэш лодо!
 Шкат ужат:
 Могай осал попын сий!
 Товатат
 Тыгэ илаш огэш лий.
 Чэркын чапшэ
 Пытыман.
 Ымыр шужо
 Аракан.
 Пырля кэлшэн илалшаш,
 Совет йыгла сай койшаш...

14-X-28 ий.

Мухин.

Дьэльэгаткэ муро (такмак).

Танэм мыйын комсомольэте,
 Дьэльэгаткэ шкэж улам.
 Түрлө сомыл—витнымашым *)
 Ышташ мыйё тунэмам.

Ватэ шамыч пэш сай улыт—
 Койышышт гына пэш томам:
 Погынымаш огыт кошт,
 Күнчала дэн толашат.

Курсытшыжо тунэммэкэ
 Шуко пайдам мэ муна,
 Мөнгэш йалышкэ миймэкэ
 Пашалан чот пижына.

Марий пөрт гыч ынэж лук:
 —„Шокшым тумышто!“—манэш.
 —„Кучэн от кэрт, тый, Вайсув,—
 Погынымаш почылтэш!“

*) Витнымашым—доклады.

Ош кагазым кидыш налын
 Барандашэм кошартэм.
 „Взяткэ“ налшым, туд дэч молым
 Вик газэтыш пижыктэм.

Йакып Пöтыр мыланэм
 „Тамлэ“ мутым пэш ойла.
 Йöраташжэ мый ом йарсэ—
 Дьэльэгаткэ улам—ла!

Кэчын—кэчын жап эрта,
 Ёдрамашат пожалтэш!
 Илыш корным уэмдаш
 Дьэльэгаткэ туныкта!

Дьэльэгаткэ, писын ончык!
 Шкэ папатланак чотак пиж!
 Йалыштэт мо кужо—күчык,
 Тудым тыйэ писын шиж!

Пöтр Пайдуш.

Опэр куклыш.

(М ы с к а р а).

Лашман Сидыр—йал марий
 (Альэ качэ, чылдырий)—
 Йошкар - Олаш толжыж дэн
 Опэр ончаш йа нурэн.
 Ончалалэш йыржэ ваш:
 Мом гын ужэш? Ак, öрмаш!
 Тыштат - туштат элэктр тул
 Волгалт кэча йул - йул - йул.
 Йэн - влак шолыт куткыла.
 Мом гын вучат, кө пала?
 Онгыр шокта пылышлан.
 Калык тўшка мо шотлан
 Ой пидмэ гай шыплана.
 Тулат йомэш, рыплана.
 Сцэна шовыч почылтэш.
 Мом гын Сидырна ужэш?
 Мурó йöрэ кутурат,
 Мурó йöрак куштатлат,
 Йэраталын, шүмэшкэн
 Шулшалалыт пып ончэн.
 — Чу, Кийамат! Мо тыгай?
 Тидэ ай - ай пэш онай.
 Чу - йан, миймэк мөнгышкэм,
 Мыйат тыгак штэн ончэм.
 Ала вара Анукэм

Чот лийшэмэш мый дэкэм...
 Нур - Йал урэм лўшка пэш.
 Кас жап тугай лум вочмэш...
 Тор орадэ, тошто пуш
 Альэ уло, кай кэч куш:
 Кармон пошат чытыжэ,
 Мур дэч поснат магыра.
 Ок - күл ойлам йылмыжэ
 Вўдылыштэш, чот кара.
 Опэр мурым Сидырат
 Палтарнэжэ Ануклан,
 Уло вийэж дэн, эркынат
 Мура тудо пэш устан:
 «Лювлю чэва, моя милаша!..»
 — Ой!.. Ой!.. Чарнэ!.. Мо лийнат?
 Оршо пийла урмыжат! —
 Манын Анук мучыштэн
 Куржын колта урэм коч.
 Йöра, Сидыр, анрат дэн
 Коман мөлнам кукшым коч.
 — Лювлю чэва, моя милаша! —
 Сидыр тугак урмыжэш.
 Ёдыр тўшка
 Утэн кайэн воштылэш.

Н. Мухин.

Марий писатэл-шамычлан салам.

Марий йылмэ дэнэ сылнэ мутан журнал иктэ вэлэ лэктэш. Тидэ „У ВИЙ“. Тудыжат йомаш төчэн лэктэш. Ик манаш гын, марий литератур альэ вийангын огыл. Марий писатэл-шамыч журналым вийандэн лукташ тўнгалыт гын, пэш йора ыльэ.

„У ВИЙ“ журналым лудымат, илыш гыч возымыжо шўмэш логалэш: пэш сылнын возымо... Лудшылан вэлэ огыл, колышт шинчышыланат шўмэш логалэш...

Йалкор М.

* * *

„У ВИЙ“ журналым, минь шонымаштэм, тылзэ йэда лукташ кўлэш.

Мэмнан Йаран уйэздыштат марий-влак „У Вий“ журналым утыр-утыр йөраташ тўнгалыт.

Цэкэйыштэ тунэмшэ ырвэээ - влак шкэ ачашт-аваштлан лудын ончыктыштат, нунышт: „умлаш лийэш“, маныт.

Тишин.

Рэдаксий дэч. „У ВИЙ“ журнал ындэ тылзэ йэда жапшэ дэнак лэкташ тўнгалэш.

Ответственный редактор А. К. Эшкинин.

Члены редакцион. коллегии: { Т. Д. Шатров.
С. Г. Чавайн.

Марий Кундэм Кнага Савыквэр.

ТЫГАЙ МАРЛА КНАГА-ВЛАК УЖАЛАЛТЫТ:

| | |
|--|-----------|
| Орлов. Крэсаньык ұдыр влак кокласэ паша | 10 ур. |
| Федоров Д. П. Тазалык аралымаш | — 2 ур. |
| Ф. Нюрина. Шэмэр ўдрамаш СССР аралаш полша | — 5 " |
| В. Булак. Самырык тарзэ кокласэ паша | — 5 " |
| Проф. Рытов. Крэсаньык пакча | — 20 " |
| В. М. Упымарий. Шинча чэр траком. | — 12 ур. |
| Романов Г. Лудмо пёрт паша | — 35 " |
| И. И. Никитинский. Пўртүс илыш. | — 60 " |
| М. Виленская. 8 март дэн школыш шудымо йочам ончэн-куштымаш | — 10 " |
| Н. С. Щербиновский. — Шурно, сат, пакча саска локтылшо-влак. | — 5 " |
| М. Гремязцкий. — Пушэнгэ дэн шудо мом кочкэш, кузэ кушкэш. | — 20 " |
| С. Крылов.—Йалысэ копэратсий | — 15 " |
| Новаковский.—Лу ий кучэдалмэ дэн у илыш штымэ. | — 50 " |
| Упымарий.—Молан марий таза огыл | — 5 " |
| В. Сорокин.—Куго окчэбр | — 10 " |
| Л. Колесников.—Мэмнам комсомол изана-влак. | — 20 " |
| И. Полев.—Йошкар армий дэн флотышто служымо могай льготым, польшым, куштылгым пуа | — 25 " |
| С. Г. Чавайн.—У мландэ (Вич кыдэжан ончыктымаш) | — 50 " |
| М. Шкэтан.—Йаку (йоча ойлымаш) | — 20 " |
| М. Шкэтан.—Мичун укэ ачажат (йоча ойлымаш) | — 12 ур. |
| С. Г. Чавайн. — Окчэбр (поэма) | — 30 " |
| Ф. И. Голиков.—Йошкар армийлан 10-ий тэмын | — 15 " |
| Г. Н. Сперанский.—Аза ончымо нэргэн | — 20 " |
| Тмапи-Начик.—Ўдрамашлан совет власть мом пуэн. | — 15 " |
| К. Марков. Молан сар пашалан тунэмаш күлэш. | — 10 " |
| Корнэвиц. Кузэ сай имным куштыман | — 15 " |
| Агроном Н. Браудэ. Ушкалым кузэ пукшыман. | — 20 " |
| С. Г. Чавайн.—Мўкш отар, (куд кыдэжан ончыктымаш). | — 35 " |
| В. М. Васильев. Орымаш. Вольыклан, йэнланат лийшэ чэр | — 10 " |
| — Шошым ага пайрэм. | — 5 " |
| Д. П. Федоров. (врач) дэн Н. В. Игнатьев. Английский рахит, манмэ цэр гишан (кыр. мар.). | — 10 " |
| Я. Бронин. Лэнин корно дэн, 1-сэ лукмаш. | — 60 " |
| Я. Гэйс. Йалыштэ кэнкж йалым кузэ ыштыман | — 25 " |
| Б. Сэргеев. Сурт озалан шогышо комсомольэтсын у йалым ыштымыжэ | — 20 " |
| Я. Миронский. У корно дэн. | — 10 " |
| Козлов и Никулин. Политграмот, 1-сэ лукмаш. | 1 т. 50 " |
| — Мутэр. (Русско-Марийский словарь) | 3 т. 50 " |
| Н. С. Мухин. Почэла мут-влак. (Пэчэтлалтэш) | — — |
| И. Я. Шабдаров. Кўслэ йўк. Почэла мут-влак. (Пэчэтлаш йамдылалтэш) | — — |
| М. Шкэтан. Ойлымаш-влак. (Пэчэтлаш йамдылалтэш) | — — |
| В. Сави (Мухин). Лавра | — 25 " |
| В. Сави (Мухин) Сурт кайык-влак | — 25 " |
| Кузнэтсов дэн Ширишов. Пычалзын кнагажэ | — 10 " |

Кнага ужалмэ вэрла; Йошкар-Олаштэ, Чыкмаштэ (ЦИК халашты), Моркышто, Сэрнурышто, Звэнигыштэ, Марий Турэкыштэ улыт.

„У В И Й“

Сылнэ мутан, сүрэтан журналым налза, лудса,

==== калык коклашкэ шарыза! =====

Тидэ нойабр гыч тўнгалын

ЙОШКАР ОЛАШТЭ МАРИЙ КНАГА САВЫКТЫШ

==== „У В И Й“ =====

лўман сылнэ мутан, сүрэтан, журналым

==== лукташ тўналэш. =====

Журнал тылзылган ик кона лэктэш, кугытшо 3 пэч. лис. лийэш.

ЖУРНАЛЫШТЭ ТЫГАЙ КЫДЭЖ ЛИЙЭШ:

1. Сылнэ мут (ойлымаш-влак),
2. Почэла мут,
3. Калык сылнэ мут,
4. Сылнэ мут тэргымаш (критик),
5. Мыскара (йумор),

ЖУРНАЛЫН АКШЭ ТЫГАЙ ЛИЙЭШ:

| | |
|------------------------------|-------------|
| Ик тылзылан (ик №) | 45 ур. |
| Кум тылзылан. | 1 т. 20 ур. |
| Куд тылзылан. | 2 т. 25 ур. |
| Ик ийлан (12 тыл.) | 4 т. |

ОКСАМ ТЫГАЙ АДРЭС ДЭНЭ КОЛДЫМАН:

**Г. ЙОШКАР-ОЛА,
МАРИЙСКОЙ ОБЛАСТИ,
МАРИЙСКОМУ ОБЛАСТНОМУ ИЗДАТЕЛЬСТВУ.**

КАНТОНЛАШТЭ ПОДПИСКЫМ МАГАЗИНЛА ДЭНЭ
УПОЛНОМОЧЕННЫЙ-ВЛАК НАЛЫТ.